

Tuettu taidetoiminta Suomessa

–

kohti yhdenvertaista taidetta

Tuettu taidetoiminta Suomessa

—

kohti yhdenvertaista taidetta

PAULA AARNIALA

Opponentit: Riina Huoso ja Jesse Kokkola
Ohjaaja: Piritta Malinen
9.4.2024

Taiteen ja median kandidaatin opinnäyte
Kuvataidekasvatuksen pääaine
Aalto-yliopiston taiteiden ja suunnittelun korkeakoulu

Tekijä Paula Aarniala

Työn nimi Tuettu taidetoiminta Suomessa – kohti yhdenvertaista taidetta

Laitos Taiteen ja median laitos

Koulutusohjelma Taiteen ja median kandidaattiohjelma

Vuosi 2024

Sivumäärä 53

Kieli Suomi

Tiivistelmä

Tuetusta taidetoiminnasta syntyvän taiteen arvostus ja tähän liittyvä puhetapa ja käsitteet ovat murroksessa. Tutkielman tarkoituksena on nostaa esille tuetun taidetoiminnan nykytilaa ja muutosta Suomessa: alan käsitteitä, toimintatapoja ja yhteiskunnallista asemaa. Erityistä tukea tarvitsevat taiteilijat ovat vaikeassa asemassa yhteiskunnassa, sillä he eivät saa välttämättä tarvitsemaansa apua ja tukea oman taiteellisen ilmaisun toteuttamiseen ja taiteen esittämiseen.

Tutkimusaineistona on kyselylomakkeella saadut vastaukset ja keskustelu Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulun kanssa. Kyselyyn vastasi 13 tuetussa taidetoiminnassa työskentelevää sosiaali- ja terveysalan ja/tai taidealan ammattilaista. Teoreettinen viitekehykäsäsittelee alan terminologiaa ja sen muutosta kirjallisuudessa. Vammaisen henkilön asemaa yhteiskunnassa pohditaan kasvatussociologisten ja filosofisten teorioiden kautta.

Aineistosta nousee esille, että erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden yhteiskunnallista asemaa vahvistaisi tuetun taidetoiminnan toimijoiden vahvempi verkostoituminen ja yhteistyö. Tämän koetaan lisäävän mm. toiminnan näkyvyyttä. Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden mahdollisuudet harrastaa ja kokeilla taidealaa tulisi olla yhtäläiset valtaväestön kanssa, mitä ne eivät nykyisin ole. Tuettun taidetoiminnan palvelujen saatavuus on jakaantunut maantieteellisesti epätasa-arvoisesti ja niiden laatu on vaihtelevaa. Taidestudio-toimintamalli on ammattilaisten tiedossa, mutta se ei ole käytössä Suomessa johdonmukaisesti. Erityis-etuliitteellä alkavat käsitteet koetaan osin vanhanaikaisiksi ja alalla suositaan käytettävän yleistä taidealan sanastoa, ellei korosteta rakenteita, joissa toimitaan.

Avainsanat Tuettu taidetoiminta, erityistaidetoiminta, outsider-taide, ITE-taide, taidestudio, kuvataidekasvatus

Sisällys

1. Johdanto	9
2. Teoreettinen viitekehys	
2.1 Tuettuun taidetoimintaan liittyviä käsitteitä	12
2.2 Tuettu taidetoiminta Suomessa	16
2.3 Erityistä tukea tarvitseva taiteilija normitetussa yhteiskunnassa	17
2.4 Tulevaisuudennäkymiä ja utopia yhdenvertaisesta taidealasta	20
3. Tutkielman toteutus	
3.1 Tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoitteet	24
3.2 Aineisto	25
3.3 Aineiston analyysimenetelmä	25
3.4 Aineiston luotettavuus ja laatu	26
4. Aineiston analyysi	
4.1 Yleinen mielipide ja resurssit	27
4.2 Terminologia	28
4.3 Tuetun taidetoiminnan ja erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden yhteiskunnallinen asema	30
4.4 Ruohonjuuritason työ: tuettu taidetoiminta	32
4.5 Keskustelu Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulun kanssa	34

5. Johtopäätökset.....	34
6. Yhteenveto	38
Lähteet	42
Liitteet	45
Taulukot.....	46

1. Johdanto

Erityistä tukea tarvitsevilla taiteilijoilla on Suomessa vaihtelevat mahdollisuudet kehittyä ammatissaan ja työllistyä siinä. Palveluja ei ole tarjolla riittävästi ja niiden laatu on epätasaista (Jokelainen 2019, s. 4). Erityistaidestudiotoinnasta on tehty viiden vuoden sisällä kaksi YAMK-tasoista kehittämistyötä, joissa eriarvoistavia rakenteita on pyritty kehittämään parempaan suuntaan. Jokelaisen (2019) kehittämishankkeessa kartoitetaan Suomen taidestudiokenttää ja luodaan niiden välille verkostoja. Immeli (2022) sen sijaan tuo esille opinnäytetyössään yhden taidestudion taiteilijoiden omaa näkemystä heidän tarpeistaan ammattimaisena taiteilijana toimimisessa.

Käytännön työhön pohjautuvien kehittämishankkeiden lisäksi tarvitaan myös laadukasta tutkimustietoa aiheesta. On tärkeää, että alan toimijoilla on yhteisen terminologian lisäksi mahdollisuus nostaa keskusteluun epäkohtia ja tietysti myös jo hyvin toimivia käytänteitä. Marginaalin marginaalissa toimivien, erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden etu nousee harvoin akateemiseen keskusteluun. Tutkielmani tarkoitus on luoda katsaus erityistaidetoiminnan kentälle Suomessa tällä hetkellä ja nostaa esille hyvin toimivia ja kehittämistä tarvitsevia käytänteitä.

Taiteella on monia hyvinvointiin positiivisesti vaikuttavia ominaisuuksia varsinkin erityisryhmillä (mm. Aholainen, Jäntti, Tammela & Tanskanen 2021, Lehikoinen & Vanhanen 2017, Fancourt & Finn 2019, Nummelin 2011). Taiteella voi olla kehitysvammaiselle henkilölle myös kommunikatiivinen vaikutus: kuva voi olla hänen kieltensä ja mahdollisesti ainoa tapa ilmaista itseään. Oikeus kommunikointiin turvataan YK:n vammaisten ihmisten oikeuksia koskevassa sopimuksessa, jonka Suomikin on allekirjoittanut. Samaisessa sopimuksessa taataan vammaisille henkilöille ”mahdollisuus kehittää ja

käyttää luovia, taiteellisia ja älyllisiä kykyjään paitsi omaksi hyödykseen myös yhteiskunnan rikastamiseksi”. (Finlex. Yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista 27/2016.) Taiteen välineellinen arvo on tunnustettu laajasti, mutta nostan rinnalle myös taiteen itseisarvon. Taidetta ei aina pidä tarvita, vaan taiteilijan ammatin tulee olla mahdollinen valinta myös erityistä tukea tarvitseville henkilöille riippumatta tämän asuinpaikasta tai tuen tarpeen määrästä.

Tutkielmassani tuon esille tuetun taidetoiminnan nykytilaa: millaisia käytänteitä on olemassa ja onko taidestudio-toimintamalli yleinen käytäntö Suomessa. Halusin selvittää mitä käsitteitä käytetään erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden tuottamasta taiteesta, taiteilijuudesta ja heidän käyttämistään taidetoiminnan palveluista tällä hetkellä. Nykytilaan vaikuttaa suuresti myös tuetun taidetoiminnan ja erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden yhteiskunnallinen asema, jota pyrin kartoittamaan niin teoreettisessa viitekehyksessä kuin kyselyssäkin.

Käsitteinä tutkielmassani nousevat esille erityistä tukea tarvitseva henkilö ja erityistaide. Käsitteet viittaavat kehitysvammaiseen henkilöön eikä erityisyys miellytä kaikkia. Onkin tärkeää käydä keskustelua miten ja millaisin käsittein asioista puhutaan. Varsinkin vammaisten henkilöiden historiassa käsitteet ovat muuttuneet usein, sanat ja sanonnat vanhentuvat nopeasti. Käsitteet voivat nekin jättää ulkopuolelle tai toisaalta määrittää haasteita yksityiskohtaisesti ja näin ollen auttaa tuen ja avun saannissa.

Omaehtoista, itseoppinutta ja akateemisen taiteen ulkopuolelle jäävää taidetta kutsutaan sitäkin monilla nimillä: esimerkiksi outsider-taide, ITE-taide ja erityistaide. Tutkimukseni kohteena on nimenomaan paikka ja resurssit, jossa erityistaidetta tehdään, joten keskeinen käsite on myös tietenkin taidestudio ja taidestudiotoiminta, joilla on omat laatustandardinsa. Tuettu taidetoiminta kuvaa laajasti erilaista taidetoimintaa, jossa erityistä tukea tarvitsevat henkilöt voivat toteuttaa taiteellisia ambitiesiään. Käytän tässä opinnäytetyössäni termiä tuettu taidetoiminta sen inklusiivisen ja yleisen luonteen vuoksi. Aavaan teoriaosuudessa Suomen erityistaidekentällä toimivia yksiköitä ja niiden rakenteita: mitkä ovat niiden toimintamahdollisuudet organisaatiossaan ja millaista palvelua ne tuottavat tällä hetkellä.

Laadin tutkimuksen laadullisena tutkimuksena kyselylomakkeella, jossa oli mukana myös määrällisin keinoin mitattavissa olevia kysymyksiä taidetoiminnan resursseista ja terminologiaan kohdistuvista asenteista (liite 1). Tutkimusaiheeni käy käsikädessä työni kanssa, joten tutkimuksessani hyödynnän myös

käytännöntyöstä keräämääni hiljaista tietoa ja tutustumiskäynniltä Kaarisilta ry:ssä saamaani tietoa. Aineistossa on mukana myös Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulun kanssa käymäni keskustelu, josta sain tärkeää tietoa tuetun taidetoiminnan nykytilasta. Analysoin tutkimusaineistoa sisällönanalyysin prosessin mukaisesti aineistoa pilkkomalla, käsitteellistämällä ja uudelleen kasaamalla yhdistäen aineistosta noussutta tietoa teoreettiseen viitekehykseen.

Teemoina vastauksissa nousivat esille tuetun taidetoiminnan ja erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden haastava tilanne Suomessa sekä ruohonjuuritasolla tehtävän työn erityispiirteet: monialaisuus, laaja menetelmäosaaminen ja paneutuva suhtautuminen työhön. Terminologiassa suositaan käsitteitä ilman erityis -etuliitettä. Tuettu taidetoiminta kaipaa lisää resursseja, parempaa rakenteellista organisoimista ja verkostoitumista.

2. Teorettinen viitekehys

Teoreettisessa viitekehyksessä käsitellen neljää aihekokonaisuutta: tuettuun taidetoimintaan liittyvää käsitteistöä ja sen muutosta, Suomen taidestudiotoimintaa osana hyvinvointialueiden järjestämää vammaispalvelua sekä eriarvoisuuden ilmentymistä yhteiskunnassa.

Lopuksi pohdin tulevaisuuden näkymiä Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran megatrendien kautta ja luon utopiaa, jossa tuetusta taidetoiminnasta syntyvää taidetta voisi kokea myös kaupallisissa gallerioissa.

2.1 Tuettuun taidetoimintaan liittyviä käsitteitä

Käsitteinä tutkielmassani nousevat esille *erityistä tukea tarvitseva henkilö* ja *erityistaide* sekä tämän korvanneita termejä. Omaehtoista, itseoppinutta ja akateemisen taiteen ulkopuolelle jäävä taide on termeiltään esimerkiksi *outsider-taide* ja *ITE-taide*, joita myös avaan lyhyesti. Lisäksi määrittelen termit, joissa Suomessa erityistä tukea tarvitsevat henkilöt tekevät pääsääntöisesti taidetta eli *taidestudio*, *erityistaidetoiminta* ja *tuettu taidetoiminta*. Varsinkin vammaisten henkilöiden historiassa käsitteet ovat muuttuneet usein. Niistä tulee herkästi arvolatautuneita ja leimaavia. Käsitteet voivat nekin jättää ulkopuolelle tai toisaalta määrittää haasteita ja näin ollen auttaa tuen ja avun saannissa. Ajoittain on vaikeaa arvioida, milloin on tarpeellista käyttää mitään käsitettä.

Erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä tarkoitetaan ihmistä, jolla on jonkinasteinen tuen tarve. Tuen tarpeen määrittelee vammaistyössä sosiaalityöntekijä. Tuen tarpeen kautta henkilölle voidaan tarjota hänen tarvitsemaansa apua ja sosiaalipalveluja. Erityistä tukea tarvitseva henkilö on oikeutettu esimerkiksi erilaisiin osallisuutta tukeviin ja työllisyyttä edistäviin palveluihin, kuten päivä- tai työtoimintaan oman toimintakyvyn mukaisesti. Palvelun laatu ja määrä määräytyvät yksilöllisen tarpeen arvioinnin mukaisesti. Näitä palveluja tarjotaan ensisijaisesti sosiaalihuoltolain ja toissijaisesti vammaispalvelulain perusteella. (Invalidiliitto; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö; Vammaispalvelujen käsikirja.) Erityistä tukea tarvitsevilla henkilöllä voi olla omatoiminnanohjauksen, elämän hallinnan, mielialan tai neuropsykiatrisia haasteita tai hänellä voi olla kehitysvamma. Aiemmin erityistä tukea tarvitsevasta taiteilijasta on saatettu käyttää termiä erityistaiteilija. Nykyisin on suositeltavaa, että taide ja taiteilijat esiintyvät teksteissä ja puheessa ilman etuliitteitä, elleivät taiteilijat itse toivo toisin.

Outsider-taide on laaja käsite, jolla kuvataan nykyään väljästi akateemisen taidemaailman ulkopuolella syntyvää ja tapahtuvaa taidetta ja taiteellista toimintaa. Outsider-taide on lähtöisin Keski-Euroopan 1900-luvun vaihteessa hoitolaitoksissa syntyneestä taiteesta. 1920-luvulla nuori taiteilijasukupolvi kiinnostui psykiatristen potilaiden tuottamasta taiteesta, joka oli luonteeltaan täysin erilaista kuin länsimaisen taidemaailman vaikutuksessa syntynyt taide. Sen katsottiin olevan vaikutusten puutteessa aidointa taidetta. (Vienamo, 2020.) Taiteilija Jean Dubuffet inspiroitui ja kiinnostui hoitolaitoksissa syntyneestä taiteesta 1900-luvun puoli välissä ja alkoi kutsua taidetta nimikkeellä ”art brut”, raakataide. Hänen mielestään akateeminen taidekoulutus näivetti taiteen. Taidehistorioitsija Roger Cardinal kiinnostui art brutista ja Dubuffetin ajatuksista ja kehitti 1970-luvulla termin outsider art. (Kovasiipi, 2020; Cardinal, 2000.)

Outsider-taidetta käytetään nykyään väljästi kuvaamaan akateemisen taidemaailman ulkopuolella syntynyttä taidetta. Outsider-taide on käsitteenä varsin laaja. Se määritellään eri tavoin eri maissa ja sen sisällön merkitys on katoamassa. Suomessa käsite on suomennettu ”toiseksi taiteeksi”, jota on alettu käyttää. (Kovasiipi, 2020.) Outsider-taiteen ajatellaan joskus olevan taidetta ilman traditioita. Määritelmä korostaa itseoppineita tekijöitä, joiden taustassa ja teoksissa ei ole välttämättä mitään yhteistä vallitsevan kulttuurin kanssa. (Rhodes, 2004, s. 228.) Suomessa outsider-taiteella tarkoitetaan enimmäkseen ITE-taidetta (Kovasiipi, 2020).

ITE-taiteeksi kutsutaan nykykansantaidetta. ITE-termi syntyy sanoista itse

tehty elämä ja se viittaa taiteilijoiden yksilöllisiin tapoihin muokata omaa arkea ja sen ympäristöä. Suomessa nykykansantaidetta tekee näkyvästi usein eläköityneet miespuoliset taiteilijat. Toisaalta sysäyksen taiteen tekemiseen voi antaa myös elämän kriisit ja suuret elämäntapahtumat: työttömäksi jääminen, sairastuminen ja puolison kuolema. Naisten tekemä taide on jäänyt usein kodin sisäpuolelle ja hyötyesineisiin, jolloin taide on piilossa ja saattanut usein kuluu puhki (Sederholm, 2004, s. 229-231.) ITE-taiteessa on leimallista ongelmanratkaisukykyä, huumori ironian muodossa, mielikuvituksellisuus sekä rosoisuus ja puutteellisuus, jotka tuovat esille aitoutta ja alkuperäisyyttä. Tekeminen on itsearvoista ja tekemisen kautta taiteilija luo yksilöllistä tapaa olla olemassa. Tyypillisiä materiaaleja Suomen ITE-taiteessa ovat betonivalu, puunveisto tai hitsaus. Myös luonnonmateriaalit ja kierrätysmateriaalit ovat yleisiä ja luovat taiteelle omia merkityksiään. Suomalaiset nykykansantaidetaiteilijat haluavat yleensä tuoda mielipiteensä esille ja teoksella voikin usein olla hyvin selkeä viesti, jonka taiteilija esittää. Taiteessa on kyse mielikuvituksen ja materiaalin suhteesta. Taiteilija haluaa esittää ideansa tietyn materiaalin avulla. Joskus taiteessa näkyy omakerrallisuutta ja paikallishistorian sekä perinteiden vaaliminen voi olla tärkeää. (Sederholm, 2004, s. 233-237.) Sederholmin (2004) mukaan ITE-taiteilijoilla esittävyys on taiteellisen ilmaisun mittari; esittävyudeksi riittää aiheen tunnistettavuus ja teoksen ymmärrettävyys.

Erityistaide -käsite esiintyi Minna Haverin kirjassa Hyviä kysymyksiä – eettinen erityistaide-toiminta (2016), mutta vuoden 2022 painoksessa sitä ei enää käytetä (Haveri & Lilja, 2022). Vielä kuusi vuotta sitten erityistaide nimitystä käytettiin kuvaamaan erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tekemää taidetta. Erityisyyttä on käytetty kuvaamaan kehitysvammaisuutta ja autismin kirjolla olevia Suomessa pitkään. Määritelmä tulee usein joltain toiselta kuin vammaiselta itseltään. Erityistaide asettaa taiteen heti tiettyyn rooliin ja asemaan. Käsite myös rajaa taiteen niin sanotusta tavallisesta taiteesta, mikä ei ole taiteilijan edun mukaista. Joskus erityisyyden korostamista perustellaan rakenteellisella tarpeella. Tällä hetkellä Kettuki ry suosittelee käyttämään erityistaiteen sijaan *erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden tekemä taide* tai *tuetusta taidetoiminnasta syntyvä taide* (Haveri & Lilja, 2022).

Taidestudio on paikka ja toimintamalli, jossa erityistä tukea tarvitseva henkilö voi tehdä taidetta ja hän saa siihen yksilöllistä tukea ja ohjausta. Tätä palvelua voidaan kutsua yleisemmin myös *tuetuksi taidetoiminnaksi* tai *erityistaide-toiminnaksi*. Palvelu on osa hyvinvointialueiden tai yksityisten toimijoiden tuottamaa palvelua. Taiteilijoita taidestudioissa on viidestä useaan kymmeneen ja henkilöstön määrä vaihtelee taiteilijoiden tuen tarpeen mu-

kaan. (Jokelainen, 2019, s. 14.) Suomessa ensimmäiset kehitysvammaisten taidekeskukset perustettiin Nastolaan ja Lieksaan 1980-luvulla (Vienamo, 2020). Taidestudio -toimintamallia on kehitetty vuodesta 2018. Taidestudio-toimintamallia on ollut kehittämässä Suomessa esimerkiksi Synnöve Jokelainen YAMK-työllään *Taidestudiotuimintamallin kehittäminen* vuonna 2018. Taidestudiolla on määritellyt tavoitteet ja laatusuosituks, jotka tulisi toiminnassa täyttyä. Tällöin varmistuu laadukas ja yhdenvertainen erityis-taidetoiminta. Tavoitteita taidestudiotuiminnassa ovat esimerkiksi oman taiteilijuuden kehittäminen eri menetelmin, kulttuuriin osallistuminen ja verkostoihin tutustuminen, taidemaailmassa toimiminen yhdenvertaisesti sekä tavoitteellinen valmennus ja ohjaus. (Jokelainen, 2019, s. 45.)

Taidestudiotuiminnan resursseihin ja toimenpiteisiin laadittujen suositusten tarkoitus on yhdenmukaistaa taidestudioiden toimintaa ja taata riittävät puitteet taiteen tekemiseen kaikille. Suosituksissa otetaan kantaa työympäristöön ja välineisiin, henkilöstöön, toimintasuunnitelmaan ja rahoitukseen sekä näkyvyyteen ja yhteistyöhön. (Jokelainen, 2019, s. 17-25.) Seuraavaksi aavaan lyhyesti edellä mainittujen aiheiden sisältämät suositukset.

Taidestudion olisi hyvä olla esteetön, eli siellä tulisi kyetä liikkumaan vauvatta, mutta myös tilassa tulisi olla huomioitu aistivammat ja palvelujen saavutettavuus sekä tiedon ymmärrettävyys. Sijainnin olisi hyvä olla hyvien kulkuyhteyksien päässä, mutta myös luonnon läheinen ja esteettinen. Työtilasta tulisi löytyä taiteilijalle oma työpiste sekä hyvä valaistus, mielellään luonnonvaloa. Kuvataiteen ilmaisutapoihin suositellaan laajaa valikoimaa laadukkaita taiteilijatarvikkeita, jotta taiteilijoiden on mahdollista kokeilla itselle soveltuvia tekniikoita ja ilmaisutapoja. Henkilöstössä on suositeltavaa olla työntekijöinä niin sosiaalialan kuin taiteenalan koulutuksen saaneita ammattilaisia. Taidestudiotuimintaa toteutetaan moniammatillisissa tiimeissä. (Jokelainen, 2019, s. 17-25.)

Jokelainen (2018, s. 21) käyttää suosituksessaan taidestudiassa työskentelevistä henkilöistä nimekkää taideohjaaja ja se on käytössä Suomessa monessa taidestudiassa. Taidestudion toimintasuunnitelmaa on suositeltavaa ohjata myös palvelua tuottavan organisaation arvot ja strategiset painopisteet. Taidestudion on suositeltavaa tehdä yhteistyötä erilaisten toimijoiden kanssa. Yhteistyötä voidaan tehdä esimerkiksi lähellä sijaitsevien yritysten tai kulttuuritoimijoiden kanssa: paikallisten museoiden ja gallerioiden sekä muiden erityis-taidetoimijoiden kanssa. Näin ollen taiteilijat saavat mahdollisuuksia sosiaalisiin tilanteisiin ja kattavan kuvan kulttuurialalta. (Jokelainen, 2019, s. 17-25.) Näkyvyys ja osallisuus yhteiskunnassa on tärkeä tavoite erityis-taide-

Erityistaidetoiminta käsitteenä korostaa sen rakenteellista tasoa: missä, miten ja millaisessa kontekstissa taidetta tehdään (Jokelainen, 2018, s. 14). Kuten aiemmin on todettu, itse taide ja taiteilija harvoin vaativat erityisen leimaa.

2.2 Tuettu taidetoiminta Suomessa

Taidetoiminnan järjestäminen erityistä tukea tarvitseville henkilöille on ollut vuoden 2023 alusta alkaen hyvinvointialueiden vastuulla. Sitä aiemmin toiminnan on järjestänyt kunnat. Hyvinvointialueet järjestävät palvelun itse tai ostavat sen kolmannelta sektorilta tai yritykseltä. Toiminta on lähes aina osa suurempaa päivä- tai työtoimintakeskusta eli se on palveluna työ- ja päivätoimintaa. Suomessa on 21 hyvinvointialuetta; lisäksi Helsinki tuottaa omat sosiaali- ja terveyspalvelunsa eikä siis kuulu mihinkään hyvinvointialueeseen. (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2023b; Valtiovarainministeriö, 2024.) Koska taidetoimintaa ei ole eriytetty muusta toiminnasta, joutuu se kilpailemaan asemastaan organisaatiossa. Laadukkaat taidevälineet ovat suuri kustannuserä, johon palveluntuottaja ei saa lisärahoitusta. Usein taidetoiminta saattaa-kin näyttäytyä taloudellisesti kannattamattomana.

Itsenäisiä toimijoita on vähän, Kettuki ry:n valtakunnallisesta verkostosta löytyy ainoastaan lahtelainen taidekollektiivi Studio Viis. Taidestudioita on Kettuki ry:n mukaan yhdeksän. Taidestudiot sijaitsevat Pieksämäkeä lukuun ottamatta Etelä-Suomessa: Lieksassa, Turussa, Helsingissä, Nastolassa, Pieksämäellä, Porvoossa, Hämeenlinnassa ja Tampereella (Kettuki ry, 2022). Taidestudioiden toimintaa on kehitetty ja yhdenmukaistettu sekä sitä on pyritty juurruttamaan osaksi sosiaali- ja terveyspalveluiden verkostoa omana toimintamuotonaan ja omine laatusuosituksineen.

Kettuki ry toimii erityistaidetoiminnan alan edunvalvojana ja valtakunnallisena asiantuntijaverkostona. Kettuki ry:n tavoitteet ovat erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden oikeuksien puolustaminen ja osallisuuden lisääminen, erityistaidetoiminnan kentän tukeminen eettisesti kestävässä taidetoiminnassa sekä taiteen ja kulttuurin monimuotoisuuden lisääminen. Toimintaa ohjaavia arvoja ovat ihmisarvo, eettisyys, taide ja rohkeus. Kettuki ry ylläpitää valtakunnallista verkostoa ja jakaa tietoa monipuolisesti. Kettuki ry myös tuottaa julkaisuja ja opetusmateriaaleja. Kettuki ry pyrkii edistämään erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden oikeutta tehdä taidetta lausunnoin, kannanotoin, tiedottein ja tempauksin. Kettuki toteutti vuonna 2021 laajan

erityistaidetoiminnan, outsider-taiteen ja ITE-taiteen toimialakartoituksen yhteistyössä Maaseudun Sivistysliiton ja Taiteen edistämiskeskuksen kanssa. Toimialakartoituksen pohjalta Kettuki ry loi Antaa taiteen puhua! -strategian vuoteen 2025 saakka. (Kettuki ry, 2024.) Strategiassa nousee esille taiteen rooli ihmisoikeutena, taiteen hyvinvointivaikutukset, erityistaidetoiminnan näkyväksi tekeminen ja yhdenvertaisuuden kautta moniäänisyyden toteuttaminen taidekentällä (Kettukin strategia 2021-2025).

2.3 Erityistä tukea tarvitseva taiteilija normitetussa yhteiskunnassa

Yhdenvertaisuus on taattu YK:n ihmisoikeussopimuksessa ja Suomen perustuslaissa ja vammaispalvelulaissa. Tasa-arvoinen kohtelu ja samat mahdollisuudet kaikille ovat yh-teiskunnassamme perustavanlaatuisia arvoja. Kuitenkin Suomessa taidealan koulutusta ja toimintaa erityistä tukeville henkilöille on saatavilla hyvin sattumanvaraisesti. Suomessa ei voida puhua tällä hetkellä saavutettavasta ja esteettömästä tuetusta taidetoiminnasta, sillä harvalla on pääsy sen äärelle. Pääsyä estävät esimerkiksi asenteet, joiden mukaan vain lahjakkailla on oikeus taidetoimintaan, tuetun taidetoiminnan pieni toimijaverkosto ja tuetun taidetoiminnan järjestäjätahon tulkinta laista. Hyvinvointialueiden järjestämä vammaispalveluihin lukeutuva työ- ja päivätoiminta takaa ensisijaisesti vammaisten oikeuden virkistystoimintaan ja kuntoutukseen taidetoiminnassa. Osallisuus kulttuuriin ja taiteeseen jää puuttumaan. Ihmisten tulkinnat taidetoiminnasta ovat myös monenlaisia; taidetoiminnan laatusuosituksia tunnetaan harvoin, eikä kaikissa työ- ja päivätoiminnan yksiköissä ole aiheeseen perehtyneitä työntekijöitä. Taiteilijuus mahdollistuu vammaiselle henkilölle, kun hänellä on pääsy taideharrastuksiin, -opiskeluun ja ammattitaiteilijana toimimiseen. (Haveri & Lilja, 2022.)

Ilmiö on nähtävillä laajasti koulutuksessa. Vaikka Suomessa on perinteisesti korostettu tasa-arvoista ja yhdenvertaista koulutusta, on havaittu, että eri väestöryhmät eivät välttämättä saavuta samoja tuloksia koulutuksessa. Eri vähemmistöjen koulutustaso on keskimäärin matalampi kuin valtaväestön koulutustaso keskimäärin. Tämä herättää kysymyksen siitä, kuinka hyvin koulutusjärjestelmä todella tarjoaa yhdenvertaiset mahdollisuudet kaikille (Silvennoinen, Kalalahti & Varjo ym., 2018). Suomen talouskriisi ja julkisen talouden tiukennukset ovat johtaneet leikkauksiin koulutusjärjestelmässä ja sosiaali- ja terveysalalla. On arvokysymys, priorisoidaanko julkisiin palveluihin vai ei, jotta niitä varmasti riittää kaikille ja ne ovat saavutettavia.

Vammaisen henkilön kokemusta yhteiskunnassa voi tulkita esimerkiksi Michel Foucaultin vallan mikrofysiikan käsitteen kautta. Sari Husan (2012) mukaan pedagogisen vallan mikrofysiikan käsite piirtää koulusta kuvan jäykään kurinpitolaitokseksi, jossa oppilaat muovataan tehokkaiksi kapitalismia palveleviksi ruumiiksi. (Husa, 2012, s. 276.) Foucaultin teorian mukaan koulussa vallitsee valta, joka normalisoi ja valvoo. Foucault korostaa koulun järjestystä, hallittua tilaa ja opettajan valtaa oppilasta kohtaan: kuinka oppilas koulussa on kehollisesti: ei saa myöhästyä, täytyy istua paikallaan, ei saa puhua kovaan ääneen. (Husa, 2012, s. 277.) Foucaultilaisessa ajattelussa vallan synkemmät puolet on tunnistettava, jotta voidaan myös taistella niiden tuomia negatiivisia vaikutuksia vastaan. Koulun normalisoiva luonne ja staattisuus soveltuu huonosti esimerkiksi neuropsykiatrisista häiriöistä kärsiville ja haasteita saattaa esiintyä myös, jos tällainen kulttuuri on täysin vieras. Koulu saattaakin näyttäytyä oppilaille ja hänen perheelleen konservatiivisena ja jopa täysin absurdina.

Foucaultin perusajatus liittyy siis vallan ja tiedon suhteeseen sekä niiden vaikutukseen yksilöihin ja yhteiskuntaan. Yhteiskunnassa valtaa ihmisiin ylläpitää esimerkiksi instituutiot, tieto ja kulttuurilliset perinteet. Valta ei ole pelkästään hallitsevien instituutioiden käsissä, vaan se ilmenee kaikkialla yhteiskunnassa ja vaikuttaa kaikkiin ihmissuhteisiin ja toimintoihin. Valta ei ole staattinen tai ylhäältä annettu, vaan se on jatkuvassa vuorovaikutuksessa ja neuvottelussa eri toimijoiden välillä. Husa (2012) korostaa Foucaultin erityisesti tutkimaan vallan diskursiivista luonnetta eli kuinka valta ilmenee kielen, käsitteiden ja ajatusten kautta. Foucaultin ajatuksiin kuuluu myös vallan ja vastarinnan välinen suhde sekä se, miten yksilöt voivat kyseenalaiseksi vallitsevia valtarakenteita ja luoda uusia mahdollisuuksia toimia vapaamin. (Husa, 2012, s. 277.)

Erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden ja tuetun taidetoiminnan toimijoiden aktiivisuus sekä esille tulo yhteiskunnallisissa keskustelussa on tärkeää, jotta valtaa voidaan ottaa omiin käsiin ja muuttaa toimimattomia käytänteitä. Vastuuta ei voida kuitenkaan siirtää vammaiselle henkilölle, jos yhteiskunta ei tarjoa hänelle realistisia keinoja vaikuttaa omiin asioihin. Vammaisuutta yhteiskunnassa pitkään tutkinut Simo Vehmas muistuttaa, että vammaisuus myös määrittelee ihmistä usein turhaan; aina ympäristön määritelmä vammasta ei todellisuudessa tuota henkilölle oleellisia mahdollisuuksien vähentymistä. Jokaisella ihmisellä on omat rajoitteensa ilman vammaakin. Asenteet, puhettavan muutos ja niiden kautta saavutettavuus ja esteettömyys ovatkin välttämättömiä keinoja kehitysvammaisten henkilöiden valtaistumisessa. Sosiaalisen konstruktionismin mukaan vammaisen henkilön

ei tulisi sopeutua ympäristöön, vaan ympäristön tulisi sopeutua vammaiseen henkilöön ja hänen tarpeisiinsa. Yhteiskunta on suunniteltu suurimmalle osalle ihmisistä, ei kaikille. (Vehmas, 2005, s. 171-172.)

Theodor Adorno oli yksi kriittisen pedagogiikan kannattajia ja hänen ajattelunsa on saanut vaikutteita Immanuel Kantin valistusfilosofiasta. Adornon käsitykset ovat hyödyllisiä, kun pohditaan kuinka valtaistuminen on mahdollista yhteiskunnassa ja miksi epätasa-arvoisuus ja syrjintä ovat mahdollisia, vaikka ne koetaan yleisesti epäoikeudenmukaisiksi. Adornon ideologiaan kuuluu korostetusti omalla järjellä ajattelu ja autonomia. Hän kokee ongelmaksi yhteiskunnallisen kehityksen, jossa mukaudutaan enemmistön normeihin ja mielipiteisiin. Kapitalismin markkinaideologia luo ihmisistä itsekeskeisiä ja kilpailuhenkisiä toisia vastaan. Adorno kannattikin vastarintaa, ei mukautumista. (Matthies, 2012, s. 190-193.) Adorno väittää, että barbaria on syvällä yhteiskunnan rakenteissa ja se voi ottaa vallan yhteiskunnassa milloin vain uudelleen. Yhteiskunnallinen paine ajaa ihmiset barbaarisiin tekoihin. (Matthies, 2012, s. 199-200.)

Sigmund Freudin sivilisaatiokritiikissä nähdään yhteiskunta myös mahdollisena ahdistavana paineena, joka hakee purkautumisen keinoja. Yhteiskunta voi näkyä yksilölle kahlitsevana voimana, josta ei ole ulospääsyä. Yhteiskunnalla on tarjota tai se tukee hyvin kapeita rooleja ja elintapoja, myös ihmisten itsemääräämisoikeus on uhattuna. Kriittinen pedagogiikka pyrkii vaikuttamaan juuri ihmisten itsemääräämisoikeuden ja -kyvyn muodostamiseen. Toisaalta tarvitaan myös kykyä ymmärtää julmuuksiin valmiin luonnontyyppin piirteitä. Adorno käyttää tyyppistä nimitystä "esineellistyneen tietoisuuden tyyppi". Kollektiiveihin sokeasti samaistuvat henkilöt kokevat itsensä esineen kaltaisina ja kohtelevat myös muita esineellistävasti. (Matthies, 2012, s. 201-202.) Adornon ajattelun mukaan myös foucaultilainen ihmiskoneisto, joka koulussa vallitsee, on omiaan luomaan koulutuksen epäuskoa, tyytymättömyyttä ja kapinaa koulutusta sekä yhteiskuntaa kohtaan. (Siljander 2005, s. 157.)

Taiteella, jos jollain, on suuret mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnan ilmiöihin ja virtauksiin. Taiteen perusluonne on tuoda esille jotakin, mitä ei voi sanottaa. Taide voi olla jopa kommunikaation muoto ja taiteilijalleen elintärkeää. Taiteilija luo taiteen vuoksi ja sen tulisi päästä yleisön nähtäville. Taiteen tekemisen tulee olla mahdollisuus siinä missä jokin muukin urapolku. Näköalattomuus ja normeihin puristuminen luo Theodor Adornon näkemysten lailla tyytymättömyyttä ja sen aggressiivisia purkauksia. Tämä voi näkyä yksilössä ajatusten radikalisoitumisena ja kyynistymisenä sekä jou-

koissa polarisoitumisena. Toivon ja mahdollisuuksien yhteiskunta luo myös yhteiskuntarauhaa.

Todellinen valta erityistaiteen syntymisen kannalta jakaantuu monelle taholle. Tässä korostuu kahden marginaalisen ilmiön kohtaaminen: (kehitys) vammaisuus ja taideala. Kehitysvammaisten tasavertaiset oikeudet vaativat jo itsessään paljon työtä. Yhtäläillä taiteilijoiden yhteiskunnallinen asema ei ole turvattu, ja he joutuvat jatkuvasti selvittämään työskentelynsä oikeutusta rahoittajille, yleisölle ja medialle. Alan kompleksisuus vaatii jatkuvaa kehitystyötä, esille tuloa ja yhteiskunnallista keskustelua.

2.4 Tulevaisuudennäkymiä ja utopia yhdenvertaisesta taidealasta

Luvussa 2.3 esitetyt huolenaiheet erityistaidetoiminnan alaa kohtaan ovat valitettavan ajankohtaisia myös Suomen itsenäisyyden juhlarahasto Sitran megatrendien valossa. Sitran tehtävänä on ennakoida tulevaisuutta sekä luoda määrällistä ja laadullista talouden kasvua (Sitra 2024). Vuoden 2024 megatrendit piirtävät maailmasta synkän kuvan: luonnon kantokyky murenee, hyvinvoinnin haasteet kasvavat, demokratian kamppailu kovenee, kilpailu digivallasta kiihtyy ja talouden perusta rakoilee (Dufva, 2024). Megatrendit antavat suunnan, miten välttää suurimmat sudenkuopat tulevaisuudessa ja kuinka yhteiskuntaa kannattaa tulevaisuudessa kehittää. Tuetun taidetoiminnan kontekstissa luonnon kantokyky tulee ottaa yhä paremmin huomioon ja hyödyntää taidetoiminnassa yhä enemmän kierrätysmateriaaleja ja esimerkiksi luonnonvärejä. Mediakasvatus ja digitaalisen taiteilmaisun mahdollistaminen tulevat välttämättömiksi tulevaisuudessa myös tuetussa taidetoiminnassa. Talouden perustan rakoileminen tarkoittaa tarvetta markkinatalouden uudelleen järjestämiselle. Jatkuvan taloudellisen kasvun vaade ei ole realistinen eikä kestävä ratkaisu. Lakkalan mukaan utopia antaa subjektille mahdollisuuden kuvitella yhteiskunnan radikaalisti uudella tavalla. Utopia voi toimia yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodina ja utopioiden avulla näemme vallitsevan yhteiskunnan yhtenä mahdollisena maailmana, jolloin nykytila asettuu kyseenalaiseen asemaan. (Lakkala, 2017.)

Erityistä tukea tarvitseva taiteilija jää taiteineen taidekentän ulkopuolelle. Kaupallisiin gallerioihin on suuret määrät hakijoita, ja gallerioilla on taloudellinen paine ottaa näyttelyyn taideteoksia, jotka myyvät mahdollisimman hyvin. Taiteen laadun lisäksi tunnettuus ja pitkä ansioluettelo helpottavat näyttelyajan saamista. Tuetussa taidetoiminnassa syntyneelle taiteen esittämi-

selle on omat fooruminsa. Eriyttämällä taide saa ansaitsemansa näkyvyyden, mutta myös leiman, jota sille ei kaivata.

Millainen olisi utopia yhteiskunnasta, jossa erityistä tukea tarvitseva henkilö saa tarvitsemansa tuen ja toiveidensa mukaisen taideurapolun? Ensinnäkin tulee yleisesti tunnustaa, että erityistä tukea tarvitsevalla henkilöllä on oikeus työhön, myös taidealalla. Erityistä tukea tarvitseville taiteilijoille olisi kohdennettu valtion budjetista rahaa itsenäiseen työskentelyyn: ei vain yksittäisiä ja lyhytaikaisia hankkeita esimerkiksi järjestöjen kautta, vaan raha suoraan taiteilijalle ja hänen mentorilleen. Tämä työllistäisi myös taiteilijoita osaaikaisesti ja toisi heille mahdollisuuksia taiteelliseen työhön. Yhteiset työtilat jakaisivat kustannuksia. Vuosina 2016-2019 kehitettiin henkilökohtaisen budjetoinnin malli osana sosiaalipalveluiden järjestämistä. Henkilökohtainen budjetointi antoi asiakkaalle itselleen mahdollisuuden suunnitella, kehittää ja järjestää tarvitsemansa palvelu. Kustannukset tällaiseen palveluun oli sama, mikä olisi kulunut samantyyppiseen palveluun kunnan valmiiksi järjestämänä. Tämänkaltaisen valinnanvapaus mahdollistaa omaan elämänpolkuun vaikuttamisen ja tukee osallisuutta monitasoisesti.

Taiteilijoiden toiveista toimenpide-ehdotuksiksi -toimialakartoituksessa (2021) tuodaan esille apurahakäytäntöjen yhdenvertaisuuden edistäminen. Taiteen edistämiskeskuksen vertaisarviointi jättää itseoppineet tai erityistä tukea tarvitsevat hakijat säännönmukaisesti apurahojen ulkopuolelle. Alueellisten taidetoimikuntien toimintaperiaatteisiin voisi toimialakartoituksen mukaan kuitenkin sopia yleiskulttuurisempi näkökulma, joka voisi ottaa huomioon myös taidekoulutusta saamattomien taiteentekijöiden tukemisen. (Kallioinen, Ketonen, Taulu & Vienamo, 2021.) Apurahajärjestelmään tulisi lisätä riippumatonta arviointia taiteen laadun ja merkityksen suhteen.

Museoissa on tehty hyvää työtä mm. moniäänisyyden puolesta ja kolonialismin seurausten purkamiseksi. Keskustelua on käyty runsaasti museon vallasta määritellä kulttuureita ja väestöryhmiä. (Rastas, Koivunen & Aikio, 2021.) Museoilla tulisi olla sosiaalinen vastuu moninaisuuden ja moniäänisyyden esille tuomiseen myös esimerkiksi kehitysvammaisten osalta. Kansallislatteria voisi niin halutessaan johdonmukaisesti ja säännöllisesti tukea ja tuoda esille ITE-taidetta ja tuetusti syntynyttä taidetta hankkimalla kokoelmiinsa näihin kategoriioihin lukeutuvia teoksia.

Jotta erityistä tukea tarvitsevilla taiteilijoilla olisi samat mahdollisuudet koulutukseen ja taiteelliseen toimintaan kuin akateemisen koulutuksen saaneilla taiteilijoilla, tulisi koulutusverkoston ja taidestudioiden määrän olla nykyistä

paljon tiheämpi. Tämä olisi mahdollista, jos ammattilaitoksilla olisi velvollisuus järjestää opetusta erityistä tukea tarvitseville henkilöille. Tämä vaatisi inklusion toteutumista ihanteellisella tavalla eli lisäresursointia avustavaan henkilökuntaan ja mahdollisiin tilajärjestelyihin.

3. Tutkielman toteutus

Laadin kandidaatin tutkielmaani liittyvän tutkimuksen laadullisena tutkimuksena kyselylomakkeella (liite 1) ja Teams-videopuhelumuodossa käydyllä keskustelulla Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulun kanssa. Kyselyssä oli mukana myös määrällisen tutkimuksen piirteitä resursseja ja asenteita kartoittavissa kysymyksissä.

Laadullinen tutkimus on tutkimusmenetelmä, joka pyrkii ymmärtämään ilmiöitä syvällisesti ja kokonaisvaltaisesti. Laadullisessa tutkimuksessa pyritään kuvailemaan ja tulkitsemaan ilmiöitä niiden luonnollisessa ympäristössä ilman ennalta määrättyjä hypoteeseja tai oletuksia. Tavoitteena on saada selville, miten ihmiset kokevat ja ymmärtävät maailmaa sekä miten ilmiöt ilmenevät käytännössä. Laadullinen tutkimus perustuu usein aineiston keräämiseen ja analysointiin, jossa pyritään löytämään yhteyksiä ja merkityksiä ilmiöiden välillä. Laadullinen tutkimus tuottaa usein laajaa ja yksityiskohtaista tietoa, mikä mahdollistaa monipuolisten näkökulmien ja ymmärryksen syventämisen. (Alasuutari, 1999.)

Laadullista tutkimusta käytetään monilla eri tieteenaloilla, erityisesti ihmistieteissä. Se soveltuu erityisesti ilmiöiden monimutkaisuuden ja monitulkintaisuuden tutkimiseen, ja se tarjoaa tutkijoille mahdollisuuden syventyä ilmiöihin yksityiskohtaisesti ja kokonaisvaltaisesti. (Alasuutari, 1999.) Määrällinen tutkimus voi tutkia samoja ilmiöitä, mutta eri tavoin.

Lähetin kyselylomakkeen erityistaidetoiminnan toimipaikkoihin, joiden

yhteystiedot on saatavilla Kettuki ry:n verkkosivuilla. Laadin kyselylomakkeen Google Formsin avulla ja lähetin kyselyn sähköpostitse kahteentoista eri yhteystietoon. Jotkin yhteystiedot kattoivat koko taidetoiminnan tai ne kuuluivat esihenkilöille, joiden kautta kyselyä oli mahdollista jakaa ohjaajille. Kävin tutustumassa vakiintuneeseen erityistaidetoimintaan Kaarisilta ry:n toimipisteessä Lahden Nastolassa, jossa sain hyvän kokonaiskuvan pitkään jatkuneesta erityistaidetoiminnasta. Tutustumiskäynnistä saatu tieto ei ole mukana tutkimusaineistossa. Keskustelin Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulun kanssa sähköpostitse ja Teamsin välityksellä erityisesti käsitteiden muutoksesta ja yhdenvertaisen taiteen toteutumisesta Suomessa tällä hetkellä. Kerroin Kettuki ry:n vertaistaitelijatapaamisessa kandidaatin tutkielmastani toiveenani saada kyselyyn mahdollisimman paljon vastauksia.

3.1 Tutkimuskysymykset ja tutkielman tavoitteet

Tutkielman tavoitteena on tuoda esille tuetun taidetoiminnan nykytilaa: toimintatapoja ja yhteiskunnallista asemaa. Nostan esille myös käsitteistöä ja puhetapaa, mikä liittyy tuettuun taidetoimintaan, siellä työskenteleviin taiteilijoihin ja syntyvään taiteeseen. Puhetapa ja arvostus tuetusta taidetoiminnasta syntyvää taidetta kohtaan on muuttunut paljon viimeisen kymmenen vuoden aikana. Yleisenä tavoitteena on myös nostaa esille erityistaidetoiminnan eteen tehtävää työtä. Henkilökohtaisiksi tavoitteiksi asetin tutkielmaproessilleni erityistaidetoiminnan kokonaiskuvan hallitsemisen, verkostoihin perehtymisen ja sensitiivisen, nykyaikaisen käsitteistön tuntemisen.

Tutkimuskysymykset tutkielmassani ovat:

- a. Millaisia käytänteitä erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden taidetudioilla on Suomessa?
- b. Mitä käsitteitä käytetään erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden tuottamasta tai-teesta, taiteilijuudesta ja heidän käyttämistään taidetoiminnan palveluista?
- c. Millainen yhteiskunnallinen asema erityistä tukea tarvitsevilla taiteilijoilla on Suomessa?

Tutkielma pyrkii objektiivisesti tarkastelemaan tuetun taidetoiminnan tilaa Suomessa tällä hetkellä. Käsitteiden kautta on mahdollista nostaa esille aiheen sensitiivisyyttä sekä yhteiskunnallista asemaa ja muutosta.

3.2 Aineisto

Varsinainen tutkimusaineisto koostuu kolmestatoista vastauksesta kyselyyn, jonka toteutin Google Forms-kyselylomakeohjelman avulla. Kyselyyn vastasi tuetussa taidetoiminnassa työskenteleviä ammattilaisia erilaisissa rooleissa ja eri koulutustaustoilla. Kyselylomakkeen kysymykset löytyvät liitteestä 1. Kyselyssä oli sekä määrällisen että laadullisen tutkimuksen piirteitä: kyselyn kysymykset 1-11 olivat määrällisiä ja 12-14 laadullisia. Lisäksi kyselyssä kysyttiin mielipidettä erilaisten käsitteiden arvolutautuneisuuteen, johon sai kertoa perustelunsa omin sanoin.

Aineistossa on mukana myös Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulun kanssa käyty tunnin mittainen keskustelu Teams-videoyhteydellä. Keskustelu oli löyhästi teemoiteltu. Keskustelun sisältö on avattu erikseen luvussa 4.5 ja tekstin on käynyt läpi ja täydentänyt Sirpa Taulu.

3.3 Aineiston analyysimenetelmä

Laadullisen tutkimusaineiston analyysissä käytin apunani perinteistä sisällönanalyysin vaiheita, jotka ovat: pilkkominen, käsitteellistäminen ja uudelleen kasaaminen (Alasuutari, 2011). Aineistoon tutustuessani koodasin aineiston Atlas.ti-ohjelmalla. Kyseessä on laadullisen tutkimuksen sisällönanalyysin ensimmäinen vaihe. Koodaamisessa tutkija myös monimutkaistaa aineistoa, sillä koodaamisen kautta aineisto alkaa elää omaa elämäänsä ja sieltä nousee uudenlaisia sisältöjä ja merkityksiä. Laadullisen tutkimuksen aineistot ovat usein niin runsaita, että niitä voi koodata eri näkökulmista. Tutkijan valinnat, painotus ja tulkinta ovatkin väistämättömiä. (Juhila, 2021.) Pyrin koodaamaan teemoja, jotka vastaavat tutkimuskysymyksiini ja jotka nousivat aineistosta luonnostaan. Terminologiaa koodatessani kiinnitin huomioni arvotuksiin ja asenteisiin termejä kohtaan.

Koodauksen jälkeen teemoittelin laadullisten kysymysten aineistoja ja loin kaavioita. Tällä tavoin pyrin jäsentämään tieto mielekkäisiin kokonaisuuksiin. Käsitteellistin aineistoa muodostamalla kategorioita ja alakategorioita sekä pelkistämällä aineistoa. Lopuksi kasasin tietoa uudelleen, eli tulkitsin tuloksia ja pyrin suhteuttamaan havainnot teoreettiseen viitekehykseen.

Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulun kanssa käydystä keskustelusta tein muistiinpanoja ja kirjoitin keskustelusta nousseet ydinasiat heti tekstimuotoon. Sirpa Taulu sai tekstin luettavakseen ja teki siihen täydennyksiä. Keskusteluun olin suunnitellut aiheiksi termien käytön ja taiteen yhdenver-

taisuuden toteutumisen tällä hetkellä Suomessa. Lisäksi teemoiksi nousivat alan tulevaisuudennäkymät sekä rakenteelliset haasteet ja toisaalta yhdenvertaisuuden eteen tehty suuri työ, yhteistyö eri tahojen kanssa ja näiden myötä edistysaskeleet.

3.4 Aineiston luotettavuus ja laatu

Kyselyn mahdollinen vastaajajoukko rajautui pieneksi, sillä olen kiinnostunut melko marginaalisesta ilmiöstä, eli taiteilijan ammattiin pyrkivistä erityistä tukea tarvitsevista henkilöistä. Taidestudio toiminta on Suomessa osa vammaispalveluja ja niitä hallinnoi hyvinvointialueet. Taidestudioita on vaikea tämän vuoksi löytää, sillä ne eivät markkinoi itseään sellaisenaan. Toiminta on osa kehitysvammaisten työ- ja päivätoimintaa ja tieto löytyy jokaisen hyvinvointialueen tai kunnan omilta internet-sivuilta. Kettuki ry:n yhteystietokoosteen avulla löysin kuitenkin helposti haluamiani mahdollisia vastaajia kyselyyni. Otos jäi silti suhteellisen pieneksi. Aineisto ei tämän vuoksi anna luotettavaa kuvaa Suomen koko taidestudio toiminnasta. Se kuitenkin tukee omaa ajattelua, kehitystyötä ja työskentelyäni alalla. Aineistosta nousee esille paljon aiheita, jota teoreettinen viitekehys tukee.

4. Aineiston analyysi

Aineistossa nousi esille tuetun taidetoiminnan ja erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden haastava tilanne Suomessa sekä ruohonjuuritasolla tehtävän työn erityispiirteet. Kyselyyn vastanneilla on usein sekä taide- että sosiaali- ja terveysalan osaamista. Myös motivaatio jatkuvaan oppimiseen alalla tulee esille: työhön toivotaan lisää koulutusta ja etenkin taidealan monipuolista osaamista voisi olla yhä enemmän. Vastauksissa tulee esille työn monialaisuus sekä ohjaajien laaja menetelmäosaaminen ja paneutuva suhtautuminen työhön.

Kyselyn määrällisissä kysymyksissä teemoiksi nostin yleisen mielipiteen tuetusta taidetoiminnasta tällä hetkellä omalla työpaikalla sekä yhteiskunnassa. Kysymyksissä kartoitettiin myös resursoinnin riittävyttä, sillä ne korostuvat taidestudiotoimintamallin laatusuosituksissa ja määräävät tuetun taidetoiminnan laatua. Terminologiassa suositaan käsitteitä ilman erityis- etuliitettä. Toisaalta joissain tilanteissa on tarkoituksenmukaista korostaa erityisyyttä. Tällöin kyseessä tulisi olla taiteilijan edun ajaminen tai taiteilijan oma valinta.

4.1 Yleinen mielipide ja resurssit

Kyselyyn vastanneista kukaan ei ole tyytymätön taidetoiminnan laatuun työpaikallaan, lähes 70 prosenttia vastanneista ovat hyvin tyytyväisiä toiminnan laatuun. Myös asiakkaiden arvioidaan olevan tyytyväisiä toimintaan. Resurs-

seista riittäviksi koetaan henkilökunnan määrä, osaaminen ja koulutus. Materiaaliresurssien riittävyyden kokemisessa on hajontaa: 38,5 prosenttia vastaajista kokee niistä olevan enemmän tai vähemmän pulaa ja 61,6 prosenttia vastaajista kokee ne vähintäänkin jokseenkin riittäviksi.

Hajaannusta esiintyy vastauksissa, millaisen erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden aseman koetaan Suomessa olevan. Vastanneista 46,2 prosenttia kokee aseman olevan negatiivisen puolella. Kuitenkin yli puolet vastanneista (53,9 %) kokee aseman olevan ennemmin hyvä kuin huono. Lähes kaikki vastanneet tietävät, mikä tarkoitetaan taidestudiotoiminta-mallilla.

4.2 Terminologia

Nostin kyselyssä esille viisi käsitettä, joihin itse törmään päivittäin tuetun taidetoiminnan työssäni: erityistaide, erityistä tukea tarvitseva taiteilija, erityistaidetoiminta, outsider-taide ja taidestudio. Minua kiinnostaa termeihin liittyvät konnotaatiot ja asenteet. Kyselyssä termeihin sai antaa kantansa asteikolla 1-5, jossa yksi tarkoitti termin olevan käyttökeltoton ja viisi positiivinen.

Kaikki erityis- liitteiset termit saavat vastauksissa enemmän leimaavan termin mielipiteitä kuin termit, joissa liitettä ei ole. Toisaalta enemmistö vastaajista kokee käsitteiden kuitenkin olevan neutraalin tai positiivisen puolella. Erityistä tukea tarvitseva taiteilija-termin koetaan olevan kyselyn mukaan selvästi positiivisempi kuin muut erityis-liitteen käsitteet. Erityistä tukea tarvitseva taiteilija -käsitteen kokee positiiviseksi 53,9 prosenttia vastanneista. Erityistaidteen kokee positiiviseksi vain 30,8 prosenttia vastanneista, mutta erityis-taidetoiminnan kuitenkin 38,5 prosenttia vastanneista.

Kauan käytössä ollut outsider-taide -termi, koetaan positiivisemmaksi kuin sen nuorempi alakategoria, erityistaide. Lähes 85 prosenttia kyselyyn vastanneista pitää outsider-taide -käsitettä neutraalina tai positiivisena. Taidestudion koetaan niin ikään olevan positiivinen käsite.

Taulukkoon 1 olen koennut asenteita, joita liittyy erityis -etuliitteeseen tuetun taiteen alalla. Mielipiteet jakautuvat hieman, mutta suurin osa vastanneista on kuitenkin sitä mieltä, että erityisyyttä on tarpeellista korostaa vain tietyissä tilanteissa tai ei ollenkaan. Erityistaide ja erityistaidetoiminta saattavat olla taiteen alaa tuntemattomalle henkilölle selväviä termejä esimerkiksi apurahaa haettaessa. Toisaalta vahva näkemys on myös, että taiteilijat saivat itse määrittellä oman taiteilijuutensa ja taiteensa.

Käyttökelpoisia, perustelu:	Riippuu kontekstista, perustelu:	Etuliitteille ei tarvetta, perustelu:
"Erityistaide [...] kertoo taiteesta jossa taiteilijalla on mahdollisesti jokin tuen tarve, millä mahdollistetaan hänen osallisuus taiteeseen"	"Osa termeistä on erittäin käyttökelpoisia kun puhutaan rakenteista jossa toimitaan."	"Taide on taidetta, ei tarvitse olla "erityistaidetta"
"Termit mielestäni hyviä. [...] mielestäni on yhä hyvä korostaa taiteilijoiden erityisyyttä joissain yhteyksissä, me taidevalmentajat teemme yhä todella paljon työtä heidän puolestaan [...] joten eivät pystyisi toimimaan taiteilijoina ilman erityistä tukea."	"Termien positiivisuus riippuu mielestäni monessa tapauksessa täysin kontekstista ja termin käyttäjän roolista. [...] Koen tärkeäksi tässäkin, että esimerkiksi vammaisuus nostetaan taiteesta kirjoittaessa ja puhuttaessa taidemaailmassa esiin ainoastaan jos taiteilija itse haluaa niin tehdä. [...] Tärkeintä on se, että muut eivät määrittele taiteen tekemisessään tukea eri syyistä tarvitsevaa taiteilijaa. Vain näin voimme edetä kohti aidon tasavertaista taidemaailmaa."	"Henkilöt joiden taiteen tekemistä mahdollistan ovat sitä mieltä että he ovat taiteilijoita."
	"Henkilökohtaisesti käytän tarkentavia selvennöitä vain kun se on tarpeellista, muuten voidaan käyttää yleisiä taidealan termistöä."	

Taulukko 1: Ohjaajien asenteita liittyen erityis-etuliitteitä sisältäviin käsitteisiin tuetun taiteen alalla.

4.3 Tuetun taidetoiminnan ja erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden yhteiskunnallinen asema

Kyselyssä kysyttiin erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden kokemista haasteista suomalaisessa yhteiskunnassa. Aineistosta nousi esille verkostotyön, verkostoitumisen ja yhteistyön merkitys tuetulle taidetoiminnalle, mahdollisuuksien epätasa-arvoinen jakaantuminen ja näkyvyyden haasteet. Taulukossa 2 on nähtävillä aineistosta nousseet yläkategoriat, alakategoriat sekä tekemäni pelkistykset alkuperäisilmaisista.

Verkostoitumisen koetaan olevan tärkeää taiteilijoiden ansaintamahdollisuuksien kannalta. Myös näkyvyys ja osallisuus yhteiskunnassa todennäköisesti lisääntyisi tehokkaan verkostotyön kautta. Esteiksi verkostotyölle kerrotaan aikaresurssi ja sidosryhmien heikko tietämys alasta. Näkyvyyden tarjoamisen taiteilijoille koetaan olevan myös haaste.

Erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden erilaiset taiteilijuuteen liittyvät mahdollisuudet jakaantuvat epätasa-arvoisesti Suomessa aineiston mukaan. Aineistosta nousevat esille haasteet opiskelu-, ansainta- ja tuetun taidetoiminnan saatavuuden mahdollisuuksissa. Palveluja on siis tarjolla liian vähän ja ne ovat keskittyneet tietyille paikkakunnille. Myös ansaintamahdollisuudet saattavat keskittyä tietyille taiteilijoille. Tuetun taidetoiminnan saatavuuden saattavat johtua asenteista taidetta kohtaan ammatillisessa mielessä ja taiteen arvostuksen puutteesta, varsinkin, jos kyseessä on erityistä tukea tarvitsevan taiteilijan tekemä taide. Aineistosta nousi esille kuvaus, jossa tuettu taidetoiminta on jäänyt ilman apurahoja ja se on kokonaan vapaaehtoistyön varassa. Myös tietämys palveluntarpeen arviointeja suorittavilla tahoilla tuetusta taidetoiminnasta yleensäkin saattaa olla vajavaista. Taidetta arvostetaan yleisesti hyvinvoinnin tuottajana, mutta sen itseisarvoa joutuu ajoittain todistelemaan.

Monet puutteet toiminnassa, näkyvyydessä ja verkostoitumisessa korjattaisiin rahalla. Rahoitusta ei kuitenkaan ole saatavilla kaikille toimijoille. Maantieteellinen epätasa-arvoisuus on suurta. Hyvinvointialueiden taloudelliset mahdollisuudet taidestudiotoiminnan järjestämiseen vaihtelee. Kolmannen sektorin vaikuttamismahdollisuudet ovat myös rajalliset. Kyse ei ole aina pienestä paikkakunnasta: Suomen kokoisessa maassa edes kaikkiin suuriin kaupunkeihin ei tämänhetkisellä rahoituksella ole mahdollista järjestää erityistä tukea tarvitseville kuvallisen ilmaisun peruskoulutusta tai taidestudiota, jossa taitojaan voi kehittää.

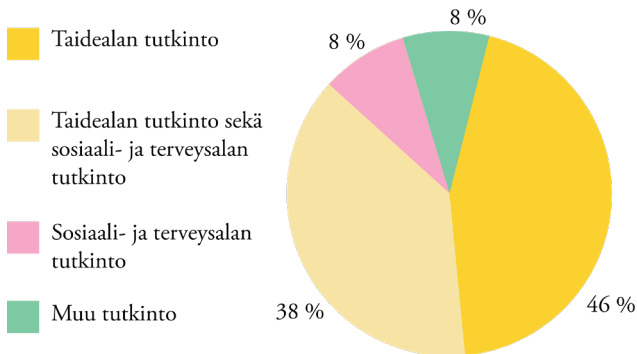
Yläkategoriat		Yläkategoriat			
Ruohonjuuritaiston työ: tuettu taidetoiminta		Yhteiskunnallinen asema			
Alakategoriat		Alakategoriat			
Asiakaslähtöisyys ja yksilöllisyys	Ohjajien koulutus ja osaaminen	Verkostotyö, verkostoitumisen ja näkyvyys	Mahdollisuudet ammattimaisuuden taidealalla	Taitteen arvostus	Taloudelliset haasteet
Pelkistyksen		Pelkistyksen			
Taidestudioiden ohjaajilla on paljon asiakaslähtöisiä toimintatapoja käytössään.	Ohjaajille kaivataan lisäkoulutusta. Kaikissa toimipaikoissa ei työskentele riittävästi taidealan ammattilaisia.	Verkostoitumisen koetaan olevan tärkeää taitelijan uran kannalta Verkostoitumiseen kaivataan enemmän resursseja ja tukea. Näkyvyyden koetaan olevan tärkeää palvelun saannin ja ansaintamahdollisuuksien kannalta. Näkyvyyden saamiseen koetaan tarvittavan enemmän tukea.	Taidestudiotoimintaa on tarjolla maantieteellisesti epätasa-arvoisesti: tuettua taidetoimintaa ei ole tarjolla kaikille Ansaintamahdollisuuksia on olemassa, mutta liian vähän Opiskelumahdollisuudet koetaan haastaviksi	Taitteen itseisarvo tulisi tunnustaa taidestudiotoiminnassa Taitteen arvostus tulisi erityislaatu tulisi tunnustaa paremmin jokaisessa taidetoimintaa palveluna tarjovassa paikassa. Minulla on kokemusta sekä työyhteisöstä, jossa näin oli, että työyhteisöstä, jossa taidetoiminnan yhtäin syvällisempää merkitystä piti toistuvasti todistella. "Taidetta ammattina ei tarjota vakavasti otettavana vaihtoehdonäkövinkaan monelle."	Vammaispalveluiden rakenne ei toimi tuetun taidetoiminnan kannalta parhaalla mahdollisella tavalla Tuetun taidetoiminnan ja tarvittavan tuen järjestämiseen ei saada riittävästi rahoitusta
Alkuperäisilmaisut		Alkuperäisilmaisut			
"Etenkin pidemmälle taidellisessa työskentelyssä ehtineen erityistä tukea tarvitsevan taitelijan ohjaaminen vaatii herkkyyttä ja yksilöllistämistä, joka vaatii mahdollisuuksia kohdata yksilö rauhassa ja ajan kanssa."	"Lisäkoulutusmahdollisuuksia lisää" "Henkilöitä joilla on taidealan koulutus ja/tai kokemusta ja osaamista tulisi siis olla enemmän toteuttamassa päiväaikaista toimintaa, osajat voisivat olla myös kiertäviä eli eri yksiköissä eri päivinä esim tanssi /kuvataide/teatteri-ilman/sanataide/musiikki ryhmiä joita ohjaa alan ammattilaiset."	"Taitelijoiden sidosryhmät eivät ole aina ajantasalla taitelijoiden mahdollisuuksista näkyä, kuulla ja osallistua." "Verkostoituminen tulisi olla helpompaa" "[...] olemme hyvin verkostoituneet ja meidän kauttamme taitelijoilla on hyvät mahdollisuudet, kaikilla ei ole asiat yhtä hyvin kuin meidän asiakkaillemme" "[...]verkostoituminen vaatii resursseja" "[...]tarvitaan enemmän näkyvyyttä, verkostoitumista" "Verkostoituminen ja näkyvyys pitkälti ohjajien varassa."	"Mahdollisuudet opiskella, harrastaa ja tehdä tuettui ammattilaisena taidetta ovat hyvin erilaiset riippuen henkilön asuinpaikkakunnan tarjonnasta." "Taidestudiot ovat jakaantuneet maantieteellisesti epätasa-arvoisesti." "Taidelähtöisen toiminnan tarjoaminen sosiaalipalveluissa tulisi olla vakio osa palveluja joista kaikkien halukaiden on mahdollista osallistua." "Ansaintamahdollisuus on mahdollista mikäli saamme Sote rakenteisiin juurrutetun taidetoimintakeskuksen." "Ansaintamahdollisuudet ovat parantuneet, mutta silti keskittyneet liikaa vain muutamille." "Erilaisia väyliä tulisi olla enemmän teoston myynnin ja esillepanon mahdollistamiseksi." "ei ole riittävästi tarjolla jatkopaikkoja opiskelun tai muun tuetun toiminnan parissa, jossa he voisivat omistautua taidelliseen työhön ja ammatilliseen kehittymiseen taitelijana." "opiskelumahdollisuuksia ei juurikaan ole "[...] erityistaidetoiminta on jäänyt ilman resursseja vapaehtois-toiminnan varaan."	"Taitteen arvo ja erityislaatu tulisi tunnustaa paremmin jokaisessa taidetoimintaa palveluna tarjovassa paikassa. Minulla on kokemusta sekä työyhteisöstä, jossa näin oli, että työyhteisöstä, jossa taidetoiminnan yhtäin syvällisempää merkitystä piti toistuvasti todistella." "Taidetta ammattina ei tarjota vakavasti otettavana vaihtoehdonäkövinkaan monelle."	"Haasteena ovat taloudelliset haasteet, sivistö- ja rehtokunsaipinet" "Emme saa rahoitusta vaikka olemme hakeneet rahoitusta jo vuodesta 2009 saakka" "Taidetoiminta on sisällöltään aina sitä ohjaajien henkilöiden näköistä ja peilaa heidän painotuksiaan työssä. Itseäni kiinnostaa eniten tuetun taidestudion puuttavista taidelähtöisyydestä suunniteltu tuetun taitelijan uran tukeminen. Tämä on usein tietyssä ristipainossa kun toiminta tapahtuu kuntien maksamana ryhmämuotoisena päivätoimintana." "Taloudellinen tuki osallistumiselle on tärkeää kunta- ja valtiotasolla." "Tarvittavan tuen rahoitus [on haaste]"

Taulukko 2: Taulukko aineistosta nousseista teemoista

4.4 Ruohonjuuritason työ: tuettu taidetoiminta

Kyselyssä kysyttiin tuetun taidetoiminnan toimintamalleista omalla työpaikalla. Vastauksissa kuvaillaan runsaasti erilaisia pedagogisia ja sosiaalityön menetelmiä: selkokieliisyys, mallintaminen, ohjauksen pilkkominen, mento-ointi, voimavaralähtöisyys, ratkaisukeskeisyys, työvalmennus ja verkostotyö. Ainoastaan yhdessä vastauksessa mainitaan taidestudio toiminta. Vastauksissa nousivat esille erityisesti asiakaslähtöisyys ja yksilöllinen ohjaus, jossa otetaan huomioon taiteilijan tuen tarve, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet ja oman ilmaisun tukeminen. Tämä vaatii aikaa, rauhallista työtilaa ja herkkyyttä. Aineiston mukaan ohjaajilla on korkeat standardit omalle toiminnalle, mutta resurssit eivät aina tue niiden toteutumista. Ohjaajat tekevät itselle merkityksellistä työtä monialaisesti ja mahdollisesti pienillä resursseilla, jolloin työssä saattaa väsyä ja työntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Näin ollen toiminnan pitkäjänteisyys saattaa vaarantua.

Aineiston mukaan huolena on myös työntekijöiden osaaminen ja koulutus. Lisäkoulutusmahdollisuuksia toivotaan lisää ja taidealan ammattilaisia toteuttamaan päivätoimintaa. Kyselyyn vastanneista 84 prosentilla on taidealan koulutus tai taidealan koulutus ja sosiaali- ja terveysalan koulutus. Kyselyyn vastanneet edustavat vain hyvin pientä otantaa koko tuetun taidetoiminnan ohjaajien joukosta, joten se ei ole luotettava tulos kuvastamaan koko alan tilaa. Voi kuitenkin luotettavasti todeta, että joissain tuetun taidetoiminnan yksiköissä on vahvaa ja monipuolista osaamista niin sosiaali- ja terveys- kuin taidealoiltakin.

Taulukko 3: Tuetussa taidetoiminnassa työskentelevien koulustausta.

4.5. Keskustelu Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulun kanssa

Kettuki ry:n toiminnanjohtaja Sirpa Taulu korostaa aktiivisen verkostoyhteistyön merkitystä yhdenvertaisuustyössä. Toimijoiden välisen kilpailun sijasta hyvä verkostotyö tunnistaa ja tunnustaa kunkin toimijan vahvuudet yhteiseksi hyväksi. Näin toimien saavutetaan yhdessä jotain, mikä ei olisi yksin mahdollista.

Erityistaidetoiminnan alalle on vuosien aikana kehittynyt laajat valtakunnalliset ja kansainväliset verkostot, joissa yhdistävänä tekijänä on pyrkimys yhdenvertaisuuteen ja osallisuuteen. Kettuki ry koordinoi ja fasilitoi useita eri verkostoja, jotka tukevat alan kehittymistä ja tarjoavat alustan mm. vertaistukeen, uusien asioiden kokeilemiselle, hyvien käytäntöjen jakamiselle ja mentoroinnille. Kettuki ry on Kulta ry:n, Kuvataiteen talo ry:n, Kehitysvammaliiton ja European Outsider Art Associationin jäsen. Kettuki ry:n varapuheenjohtaja Minna Haveri ja entinen toiminnanjohtaja Päivi Lilja ovat koonneet verkostoyhteistyön hyviä käytäntöjä Kettuki ry:n vuonna 2022 julkaisemaan oppaaseen. (Haveri & Lilja, 2022, s. 56-78)

Taulun mukaan haasteena on edelleen, etteivät tukea tarvitsevien henkilöiden oikeudet taiteeseen ja kulttuuriin toteudu yhdenvertaisesti Suomessa. Taidealan harrastus- ja opiskelumahdollisuuksia ei ole edelleenkaan riittävästi ja tuetun taidetoiminnan piiriin pääseminen on vaikeaa. Toimintaa järjestetään vain harvoilla paikkakunnilla ja mukaan pääseminen riippuu usein henkilön ja hänen tukihenkilöidensä aktiivisuudesta sekä asuinpaikasta. Taidestudio-mallin leviäminen on kuitenkin mahdollistanut jo lukuisalle taiteilijalle omaäänistä taiteen tekemistä ja yksilöllistä tukea taiteilijapolkuun. Kettukin taiteilijamatrikelista löytyy tällä hetkellä yli 60 taiteilijaa teoksiin esiteltynä, taiteilijoilla on teoksia lukuisissa näyttelyissä esillä, osalla on teoksia jo mm. Kansallisgallerian kokoelmassa ja osalla on alueellisen taiteilijaseuran jäsenyys. Taidemaailmassa toimiminen vaatii kuitenkin jatkuvaa työtä ja tukea sekä uusien ansaintamahdollisuuksien etsimistä. Tukea tarvitsevien taiteilijoiden tekemä muu työ voi olla esimerkiksi eri tilaisuuksissa puhumista, tilaustöiden tekemistä, pajojen ohjausta tai yleisempää ihmisoikeytystä. Tärkeää on kuunnella itse taiteilijoita.

Käsitteistöä käydään Taulun mukaan jatkuvaa keskustelua. Kettuki ry on kirjannut usein kysytyjä kysymyksiä tietopankkiin. Kieli elää ajassa ja käsitteiden muutos kertoo samalla asenteiden muuttumisesta. Verkostossa alkoi muutamia vuosia sitten nousta kysymyksiä erityistaide ja erityistaiteilija

käsitteistä. Taulu kysyy: Miksi on tarpeellista korostaa erityisyyttä, jos tavoitteena on yhdenvertaisuus? 2021 toimialakartoituksessa suurin osa kyselyyn vastanneista identifioi itsensä taiteilijaksi. Erityistaidetoiminnan käsite on säilynyt käytössä kuvaamaan toiminnan rakenteellista tasoa. Tuettu taidetoiminta vaikuttaa hyvältä korvaavalta käsitteeltä.

5. Johtopäätökset

Taidestudiotoiminta edelleen hajanaista toimintatavoiltaan. Resurssit jakaantuvat epätasa-arvoisesti ja rahoitus voi olla epävarmaa, riippuen organisaation rakenteesta. Taidestudio tunnetaan käsitteenä, mutta ei välttämättä konkreettisesti. Tähän syynä ovat yhteiskunnalliset, rakenteelliset ongelmat: valtion säästötoimet ja palvelun tarjonnan tapa. Tuettu taidetoiminta ei ole välttämättä eriytynyttä, vaan osa suurempaa kokonaisuutta, usein päivä- ja työtoimintaa. Ohjaajien työnkuva voi olla tämän vuoksi hajanaista; taiteelle ei välttämättä ole aikaa tai tilaa.

Toisaalta omaan työpaikkaan ollaan pääasiassa tyytyväisiä. Myös taiteilijoiden koetaan olevan tyytyväisiä tuettuun taidetoimintaan. Ne erityistä tukea tarvitsevat taiteilijat, jotka pääsevät toiminnan piiriin, ovat etuoikeutetussa asemassa. Heillä on työtila, materiaalit ja mahdollisuus tehdä taidetta päätoimisesti. Useassa taidestudiossa osallistutaan aktiivisesti näyttelyihin, tehdään tutustumiskäyntejä taidenäyttelyihin ja -tapahtumiin, sekä tuetaan yhteisöllisyyttä. Tuetussa taidetoiminnassa taiteilija saa myös ammattimaista taidealan ohjausta ja hänellä on mahdollisuus kehittyä omassa ilmaisussaan. Harvalla taiteilijalla on mahdollisuus tällaisiin puitteisiin. Suurimpana ongelmana onkin palveluiden saatavuuden epätasa-arvoinen jakaantuminen.

Kyselyssä nousi esille tapaus, jossa tuettu taidetoiminta lakkautettiin inklusiioon vedoten. Inklusiiossa oppilas käy samaa yleisluokkaa kuin muutkin oppilaat riippumatta aineesta. Integraatiossa taas oppilas käy ainekohtaisesti samoilla tunneilla muiden kanssa omien taitojensa mukaisesti (Opetusalan ammattijärjestö [OAJ] 2023). Sosiaalitieteessä inklusio tarkoittaa pyrkimystä tasavertaisiin mahdollisuuksiin ja osallisuuteen yhteiskunnassa. Inklusio

tuetussa taidetoiminnassa on yhtä suuri haaste kuin peruskoulussakin. Resurssien, työntekijöiden osaamisen, uusimman tiedon sekä ympäristön soveltuvuuden erityistä tukea tarvitsevalle henkilölle tulisi olla taattu. Tuetussa taidetoiminnassa tunnustetaan alan erityiset haasteet ja menetelmät, inklusion myötä näiden saaminen käytäntöön olisi todellinen haaste.

Inklusio tuetussa taidetoiminnassa on yhtä suuri haaste kuin peruskoulussakin. Resurssien, työntekijöiden osaamisen, uusimman tiedon sekä ympäristön soveltuvuuden erityistä tukea tarvitsevalle henkilölle tulisi olla taattu. Tuetussa taidetoiminnassa tunnustetaan alan erityiset haasteet ja menetelmät, inklusion myötä näiden saaminen käytäntöön olisi todellinen haaste. Kyselyn tulosten mukaan outsider-taide koetaan positiivisemmaksi käsitteeksi kuin erityistaide. Outsider-taide on vakiintunut käsite ja taiteilija itse usein kokee nimenomaan olevansa outsider-taiteilija. Outsider-taiteilijuuteen liittyy antikapitalistinen henki, ilmaisun aitous ja rehellisyys: positiivisia konnotaatioita. Termin ollessa jo 80-vuotias, *outsider* ei käänny enää mielikuvissa ulkopuolisuudeksi, vaan käsittää taidealan sisällä monenlaisia taiteenmuotoja ja tekijöitä. Se määritellään eri tavoin eri maissa ja sen sisällön merkitys on katoamassa. Suomessa käsite on suomennettu toiseksi taiteeksi, jota on alettu käyttää. (Kovasiipi, 2020.) Outsiderius on usein identiteettikysymys ja taiteilija itse joko kokee tai ei koe olevansa outsider-taiteilija. Erityistaide-termi ei enää esiinny Minna Haverin ”Yhdenvertainen taide – hyviä kysymyksiä ja parhaita käytäntöjä” -kirjassa (2022). Erityistaidetoiminta on myös korvattu otsikossa yhdenvertaisella taiteella. Erityinen-etuliite koetaan osin leimaavaksi, mutta rakenteellisella tasolla määrittelyä myös kaivataan. Kaikissa marginaaliryhmissä esiintyy sama paradoksi: miten voimme puhua epätasa-arvosta, jos sorrettua ryhmää ei ole määritelty? Valtaistuneilla marginaaliryhmien edustajilla on mahdollisuus määritellä itsensä.

Sosiaalisen konstruktivismiin mukaan vammaisuus aiheutuu ympäristön sopeutumattomuudesta henkilön elimelliseen vammaan. Kehitysvammaiselta henkilöltä puuttuu usein kunnollinen luku- ja kirjoitustaito, mikä vaikeuttaa elämää. Suomalaisessa yhteiskunnassa näitä taitoja tarvitaan työelämässä ja arkipäiväisessä asioimisessa. Jotta erityistä tukea tarvitsevat taiteilijat olisivat täysin valtaistuneita ja toteuttaisivat omaehtoista taiteilijuutta, vaatisi se yksilöllistä mentorointia, materiaalisuunnittelua ja tarkoituksenmukaisia työtiloja. Olisi mahdollisuus kokeilla ja kehittyä eri taiteen aloilla kuten kuvanveistossa, taidegraafiikassa ja mediataiteessa. Tieto esimerkiksi apurahakemuksista tulisi olla selkokielellä. Vaatimukset ovat korkeat, eivätkä todennäköisesti tule toteutumaan. Kaikille toimivan yhteiskunnan rakentaminen on luultavasti mahdotonta niin taloudellisista kuin teknisistä syistä.

Näin ollen vammaisuus ei ole pelkästään sosiaalinen konstruktio; sitä ei voida poistaa yhteisön sosiaalisen ja materiaalisin järjestelyin. Yhteiskunnallisessa päätöksenteossa on mukana erilaisia arvoja ja periaatteita, jotka voivat olla keskenään ristiriidassa. Tasa-arvoisten toiminnallisten ja mahdollisuuksien takaaminen on kuitenkin mahdollista. (Vehmas, 2005, s. 207-208.) Jokaisen ihmisen oikeutettu tarve on yhtä painava: kehitysvammaisen henkilön tarve kehittyä ihmisenä ja valitsemassaan ammatissa on yhtä pätevä kuin vammautumankin.

Vehmas (2006, s. 206) toteaa, että sosiaalinen konstruktivismi aiheuttaa ongelman vammaisuuteen ja heihin kohdistuvaan sortoon liittyen. Vammaisuuden sosiaalisen mallin mukaan vammaiset ovat sorretti ihmisyhmä. Sosiaalinen konstruktivismi aiheuttaa ongelman tämän todentamisessa, sillä näin ollen vammaisuus on pelkkä ajatuksellinen konstruktio, jolla ei ole suurempaa totuusarvoa kuin muillakaan konstruktioilla. Tulee olla jonkinlainen käsitys totuudesta ja todellisuudesta, jotta voidaan oikeuttaa jokin maailmankuva tai sosiaalinen järjestys jonkin toisen sijaan: vaikkapa demokratia ja tasa-arvo. Näin ollen vammaisuus tulisi olla muutoinkin määriteltävissä kuin sosiaalisina rakenteina. (Vehmas, 2005, s. 206.)

Vammaisuus vaikuttaa henkilöön perustavanlaatuisella tavalla. Se vaikuttaa identiteettiin ja kokemukseen itsestä, vaikka hänellä olisi kaikki tuki olemassa. Erityinen-termiä on käytetty hälventämään vammaisuutta, sillä se luo enemmän positiivisia kuin negatiivisia konnotaatioita. Erityinen-termi ei ole muodostunut haukkumasanaksi samalla tavoin kuin vammaisuuteen liittyvät termit. Erityisen ongelma on määritelmän epämääräisyys. Se ei kerro henkilön tilasta juurikaan mitään, jos siitä tulisi jotakin tietää. Erityinen vain muodostaa raja-aitoja ja sulkee ulos. Jos tuetun taidetoiminnan rakenteita tulee korostaa, olisi hyvä käyttää tarkkaa terminologiaa. Erityistä tukea tarvitseva taiteilija on käyttökelpoinen kattotermi, mutta ei välttämättä kerro valtaväestölle, mistä on oikein kyse. On kuitenkin selvää, että tuetussa taidetoiminnassa työtä tehdään ihmisten, ei diagnoosien kanssa. Se, millä sanoilla puhumme tuetusta taidetoiminnasta, taiteesta ja taiteilijoista kontekstimme ulkopuolella on tärkeää. Mikä on se konteksti, jossa teemme töitä, miksi juuri tähän työhön kannattaa ja pitää yhteiskunnassa panostaa? Kontekstia ei voi hälventää erityisen taakse tai jättää määrittelemättä.

Tutkielmani painottuu taidestudioiden työntekijöiden näkökulmaan. Jatko-tutkimuksena onkin tarpeellista tutkia aihetta erityistaiteilijoiden näkökulmasta ja kuulla, kuinka he määrittelevät itseään ja taidettaan. On kiinnostavaa tietää, millä tasolla valtaistuminen on mahdollista yksilötasolla ja kuinka

erilaiset toimintatavat vaikuttavat taiteilijoiden mahdollisuuksiin harjoittaa ammattiaan Suomessa.

6. Yhteenveto

Tuettuun taidetoimintaan liittyvä käsitteistö on muuttunut nopeasti, mikä kertoo erityistaidetoiminnan murrosvaiheesta. Outsider-taide Suomessa kytkeytyy helposti ITE-taiteeseen, mutta myös nk. erityistaide on yhä selvemmin esillä. Erityinen-etuliitettä pyritään välttämään, ellei siihen ole perusteltua syytä tai taiteilija itse sitä halua. Erityiselle taiteelle onkin löytynyt korvaavia käsitteitä kuten *tuettu taide* ja *erityistaidetoiminnasta syntyvä taide*. Taide ja taiteilija vaativat harvoin etuliitteitä. Yhteiskunnallisella tasolla on kuitenkin syytä tietää, mistä puhutaan ja mitkä ovat niitä haasteita, joita vammaainen henkilö kohtaa pyrkiessään saavuttamaan oikeuksiaan tai jopa unelmiaan.

Yhteiskunnassa vammaainen henkilö kohtaa epätasa-arvoisuutta laajasti, vaikka tasa-arvoinen kohtelu ja samat mahdollisuudet kaikille ovat yhteiskunnassamme perustavanlaatuisia arvoja. Foucaultin vallan mikrofysiikan käsite piirtää kapitalismiin perustuvasta yhteiskunnasta armottoman kuvan koneistona ja ihmisestä sen osasena. Foucault myös korostaa tiedon ja kielen roolia vallan välineenä. (Husa, 2012, s. 276.) Vehmas pohtii vammaisen henkilön vamman ja sosiaalisen ympäristön suhdetta: milloin vamma aiheutuu materialistisesta ympäristöstä ja käsityksistä ”normaalista”, milloin itse vammasta. (Vehmas, 2005, s. 171-172.) Adorno oli kriittisen pedagogiikan kannattaja ja pyrki vaikuttamaan ihmisten itsemääräämisoikeuden ja -kyvyn muodostamiseen. Hänen mielestään henkilön autonomia ja oman järjen käyttö oli avaimia sarron ehkäisyssä. Kollektiiveihin sokeasti samaistuvat henkilöt kokevat itsensä esineen kaltaisina ja kohtelevat myös muita esineellistävästi. (Matthies, 2012, s. 201-202.)

Taiteella on suuret mahdollisuudet vaikuttaa yhteiskunnan ilmiöihin ja virtauksiin. Taiteen perusluonne on tuoda esille jotakin, mitä ei voi sanottaa. Taide voi olla jopa kommunikaation muoto ja taiteilijalleen elintärkeää. Taiteen tekemisen tulee olla mahdollisuus siinä missä jokin muukin urapolku. Näköalattomuus ja normeihin puristuminen luo Theodor Adornon näkemysten lailla tyytymättömyyttä ja sen aggressiivisia purkauksia. Tämä voi näkyä yksilössä ajatusten radikalisoitumisena ja kyynistymisenä sekä joukoissa polarisoitumisena. Toivon ja mahdollisuuksien yhteiskunta luo myös yhteiskuntarauhaa. Todellinen valta erityistaiteen syntymisen kannalta jakaantuu monelle taholle. Siinä korostuu kahden marginaalisen ilmiön kohtaaminen: (kehitys)vammaisuus ja taideala. Kahden alan kohtaaminen vaatii moninaista osaamista, moniammatillisuutta ja toimivia verkostoja.

Aineistossa nousi esille tuetun taidetoiminnan ja erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden haastava tilanne Suomessa sekä ruohonjuuritasolla tehtävän työn erityispiirteet. Kyselyyn vastanneilla on usein sekä taide- että sosiaali- ja terveysalan osaamista. Myös jatkuva oppiminen tulee esille: työhön toivotaan lisää koulutusta ja etenkin taidealan monipuolista osaamista voisi olla yhä enemmän. Vastauksissa tulee esille työn monialaisuus sekä ohjaajien laaja menetelmäosaaminen ja paneutuva suhtautuminen työhön.

Kyselyn määrällisissä kysymyksissä teemoina ovat yleinen mielipide tuetusta taidetoiminnasta tällä hetkellä omalla työpaikalla sekä yhteiskunnassa. Kysymyksissä kartoitettiin myös resursoinnin riittävyttä, sillä ne korostuvat taidestudiotuotantamallin laatusuosituksissa ja määräävät tuetun taidetoiminnan laatua. Terminologiassa suositaan käsitteitä ilman erityis-etuliitettä. Toisaalta joissain tilanteissa on tarkoituksenmukaista korostaa erityisyyttä. Tällöin kyseessä tulisi olla taiteilijan edun ajaminen tai taiteilijan oma valinta. Toisaalta se, millä sanoilla puhumme tuetusta taidetoiminnasta, taiteesta ja taiteilijoista kontekstimme ulkopuolella on aivan yhtä tärkeää kuin taiteilijan oma määritelmä. Meidän on tiedettävä ja määriteltävä se konteksti, jossa teemme töitä. Sitä ei voi hälventää erityisen taakse tai jättää määrittelemättä.

Verkostoitumisen koetaan olevan tärkeää taiteilijoiden ansaintamahdollisuuksien kannalta. Myös näkyvyys ja osallisuus yhteiskunnassa todennäköisesti lisääntyisi tehokkaan verkostotyön kautta. Esteiksi verkostotyölle kerrotaan aikaresurssi ja sidosryhmien heikko tietämys alasta. Näkyvyyden tarjoamisen taiteilijoille koetaan olevan myös haaste. Aineiston mukaan erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden erilaiset taiteilijuuteen liittyvät mahdollisuudet jakaantuvat epätasa-arvoisesti Suomessa. Ongelmia on saatavuudessa yleisesti kuin myös palveluiden jakaantuminen maantieteellisesti epätasa-ar-

voisesti. Tuetun taidetoiminnan saatavuuden saattavat johtua asenteista taidetta kohtaan ammatillisessa mielessä ja taiteen arvostuksen puutteesta. Rahoitus saattaa olla myös palvelun tarjonnan kannalta ongelma: joissain tapauksissa palvelu on kokonaan vapaaehtoistyön varassa. Tietämys palvelun tarpeen arviointeja suorittavilla tahoilla tuetusta taidetoiminnasta saattaa olla vajavaista. Taidetta arvostetaan yleisesti hyvinvoinnin tuottajana, mutta sen itseisarvoa joutuu ajoittain todistelemaan.

Monet puutteet toiminnassa, näkyvyydessä ja verkostoitumisessa korjattaisiin rahalla. Rahoitusta ei kuitenkaan ole saatavilla kaikille toimijoille. Hyvinvointialueiden taloudelliset mahdollisuudet taidestudiotoiminnan järjestämiseen vaihtelee. Kolmannen sektorin vaikuttamismahdollisuudet ovat myös rajalliset. Kyse ei ole aina pienestä paikkakunnasta: Suomen kokoisessa maassa edes kaikkiin suuriin kaupunkeihin ei tämänhetkisellä rahoituksella ole mahdollista järjestää erityistä tukea tarvitseville kuvallisen ilmaisun peruskoulutusta tai taidestudiota, jossa taitojaan voi kehittää.

Taidestudiotoiminta ruohonjuuritasolla vaikuttaa olevan hyvällä tolalla. Käytössä on runsaasti erilaisia pedagogisia ja sosiaalityön menetelmiä. Toisaalta ainoastaan yhdessä vastauksessa mainitaan taidestudiotoiminta. Vastauksissa nousivat esille erityisesti asiakaslähtöisyys ja yksilöllinen ohjaus, jossa otetaan huomioon taiteilijan tuen tarve, vahvuudet, kiinnostuksen kohteet ja oman ilmaisun tukeminen. Tämä vaatii aikaa, rauhallista työtilaa ja herkkyyttä. Aineiston mukaan ohjaajilla on korkeat standardit omalle toiminnalle, mutta resurssit eivät aina tue niiden toteutumista. Ohjaajat tekevät itselle merkityksellistä työtä monialaisesti ja mahdollisesti pienillä resursseilla, jolloin työssä saattaa väsyä ja työntekijöiden vaihtuvuus on suurta. Näin ollen toiminnan pitkäjänteisyys saattaa vaarantua.

Toisaalta omaan työpaikkaan ollaan pääasiassa tyytyväisiä. Myös taiteilijoiden koetaan olevan tyytyväisiä tuettuun taidetoimintaan. Ne erityistä tukea tarvitsevat taiteilijat, jotka pääsevät toiminnan piiriin, ovat etuoikeutetussa asemassa. Heillä on työtila, materiaalit ja mahdollisuus tehdä taidetta päätoimisesti. Useassa taidestudiossa osallistutaan aktiivisesti näyttelyihin, tehdään tutustumiskäyntejä taidenäyttelyihin ja -tapahtumiin, sekä tuetaan yhteisöllisyyttä. Tuetussa taidetoiminnassa taiteilija saa myös ammattimaista taidealan ohjausta ja hänellä on mahdollisuus kehittyä omassa ilmaisussaan. Ongelmana onkin palveluiden saatavuuden tasa-arvoinen jakaantuminen sekä palvelun epätasa-arvoisuus.

Monet puutteet tuetussa taidetoiminnassa, näkyvyydessä ja verkostoitumi-

nessa voitaisiin korjata rahoituksella. Kuitenkin rahoitusta ei ole kaikkien organisaatioiden saatavilla ja alueellinen eriarvoisuus on merkittävää. Taloudelliset mahdollisuudet taidestudiotoiminnan järjestämiseen vaihtelevat eri alueilla. Kolmannen sektorin vaikutusvalta on myös rajallinen. Vaikka Suomi on maantieteellisesti pieni maa, tällä hetkellä ei ole mahdollista järjestää perusasteen taideopetusta tai taidestudiotoimintaa erityistä tukea tarvitseville taiteilijoille kaikissa suurissa kaupungeissa nykyisen rahoituksen puitteissa.

Lähteet

- Alasuutari, P. (1999). *Laadullinen tutkimus* (3. uud. p.). Vastapaino.
- Cardinal, R. (1972). *Outsider art*. Praeger Publishers.
- Dufva, M. (2024). *Megatrendit 2024*. Sitra. <<https://www.sitra.fi/blogit/megatrendit-2024/>> [Viitattu 8.4.2024]
- Fancourt, D&Finn, S. (2019) “*What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review. Health Evidence Network synthesis report*”. 67. Copenhagen: WHO Regional Office for Europe.
- Finlex. *Yleisopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista* 27/2016. §30, §19. <https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/2016/20160027/20160027_2#idm46434450221344> [Viitattu 26.2.2024.]
- Haveri, M. (2016). *Hyviä kysymyksiä. Opas erityistaidekentällä toimiville*.
- Haveri, M. & Lilja, P. (2022). *Yhdenvertainen taide. Hyviä kysymyksiä ja parhaita käytäntöjä*. Kettuki ry. s. 56, 78.
- Huovila, T. (2020). *Kaikki me ollaan erilaisia. Kuvataideopettajien kokemuksia inklusiosta*, (s. 24-63). Aalto-yliopisto. Haettu 3.11.2023. Saatavilla: <https://aaltoodoc.aalto.fi/bitstream/handle/123456789/44383/master_Huovila_Tuuli_2020.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Husa, S. (2012). Michael Foucault – Tieto, valta ja kasvatustieteet. Teoksessa Aitola, T. (toim.) [2012] *Kasvatustieteiden tutkimus ja kasvatustieteiden tutkimus*. Gaudeamus. s. 276-277.
- Invalidiliitto. *Vammaisuus. Vammaisten oikeudet. Vammaispalvelut ja sosiaalihuoltolaki*. <<https://www.invalidiliitto.fi/vammaisuus/vammaisten-oikeudet/vammaispalvelut-ja-sosiaalihuoltolaki>> [Viitattu 26.2.2024.]
- Immeli, J. (2022). *Kaarisillan taide- ja toimintakeskuksen toiminnan kehittäminen. Erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden ammatissa toimimisen tarpeiden selvittäminen*. Muotoilija YAMK. LAB-ammattikorkeakoulu.
- Jokelainen, S. (2019). *Taidestudiotoiminta – taiteilijuutta, osallisuutta ja työllistymistä edistävä toimintamalli*. 1. painos. Kettuki ry. s. 4, 14, 21, 17-25.
- Juhila, K. *Etnografia. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja*. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto. <<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metodit/taideteollisuus/>>. [Viitattu 1.2.2024.]

Kallioinen, R., Ketonen, H., Taulu, S. & Vienamo, E. (2021). *Taiteilijoiden toiveista toimenpide-ehdoruksiksi. ITE-taiteen, outsider-taiteen ja erityistäide-toiminnan toimialakartoitus 2021*. Kettuki: Hämeenlinna. <https://kettuki.fi/wp-content/uploads/2021/08/ITE-taiteen_outsideritaiteen_ja_eryystaide-toiminnan_toimialakartoitus_2021-_saavutettava_web.pdf> [Viitattu 17.3.2024]

Kauppinen, L., Leino, I. & Kauppinen, K. [toim.] (2016). *Kokemuksellista taidetietä kulkemassa*. Diakonia-ammattikorkeakoulu.

Kettuki ry. (2022). *Kettukin taiteilijamatrikkeli*. Taidestudiot. <<https://www.kettukintaiteilijamatrikkeli.fi/hae-taidestudiot/>> [Viitattu 19.2.2024.]

Kettuki ry. (2024). *Strategia ja toimintatapa*. Kettuki ry. <<https://kettuki.fi/strategia-ja-toimintatapa/>> [Viitattu 17.3.2024.]

Kettukin strategia 2021-2025. <https://kettuki.fi/wp-content/uploads/2021/11/Kettukin_strategia_2021-25.pdf> [Viitattu 17.3.2024.]

Kovasiipi, K. (2020). *Marginaalista muutokseen – mitä on ulkopuolisuus taiteessa, ja miten outsiderista tulee insidereita*. Kulttuuritoimitus. <<https://kulttuuritoimitus.fi/artikkelit/artikkelit-kuvataide/marginaalista-muutokseen-mita-on-ulkopuolisuus-taiteessa-ja-miten-outsiderista-tulee-insidereita/>>. [Viitattu 19.2.2024.]

Lakkala, K. (2017). *Utopiat yhteiskunnallisen mielikuvituksen metodologina*. Futura.

Lehikoinen K, Vanhanen E [toim.] (2017). *Taide ja hyvinvointi: Katsauksia kansainväliseen tutkimukseen*. Taideyliopisto.

Matthies, J. (2012). Theodor W. Adorno: Kriittinen teoria ja kasvatustieteeseen. Teoksessa Aittola, T. (toim.) [2012] *Kasvatustieteiden suunnannäyttäjät*. Gaudeamus. s. 190-193, 199-200, 201-202.

Nummelin, S. (2011). *Kulttuurin hyvinvointivaikutukset: onnea, elämyksiä, terveyttä*. Tutkimuskatsauksia, 1. Turku: Turun kaupunki. Kaupunkitutkimus- ja tietoyksikkö.

Ohmeroluoma, A. (2022). *”Hän on taide, taide on hän” – Erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden taidepolun yhdenvertaisuuden näkökulmasta huoltajien kertomana*. Kasvatustieteen pro gradu –tutkielma. Oulun yliopisto.

Rastas, A., Koivunen, L., & Aikio, Á. (2021). *Marginaaleista museoihin*. Vastapaino.

Rhodes, (2004) *Toinen taide, luovat erot*. Maahenki Oy. s. 228.

Salonlahti, O. (2019). ”On aina oltava 200% parempi”: vammaisten ja kuurojen taiteilijoiden toimintamahdollisuudet ja taiteilijapolut. Pro gradu -tutkielma, Jyväskylän yliopisto, yhteiskuntapolitiikka

Sederholm, H. (2004). Teoksessa Rhodes, C., Snellman, T., & Sederholm, H. (2004). *Toinen taide - luovat erot*. Maahenki. s. 229-230, 233-237.

Siljander, P (2005). *Systemaattinen johdatus kasvatustieteeseen: Peruskäsitteet ja pääsuuntauokset*. Vastapaino. s. 157.

Silvennoinen, H., Kalalahti, M., Varjo, J., Armila, P., Jahnukainen, M., Kauppila, A., . . . Zacheus, T. (2018). *Koulutuksen lupaukset ja koulutususkko*. Suomen kasvatustieteellinen seura.

Sitra (2024). *Perustietoa Sitrasta*. Sitra? Se tulevaisuustalo. <https://www.sitra.fi/aiheet/kysymyksiä-ja-vastauksia-sitran-toiminnasta/>. [Viitattu 8.4.2024]

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2023a). Vastuualueet. Sosiaali- ja terveyspalvelut. *Sosiaalipalvelut*. <<https://stm.fi/sosiaalipalvelut>> [Viitattu 19.2.2024.]

Sosiaali- ja terveysministeriö. (2023b). Vastuualueet. Sosiaali- ja terveyspalvelut. Sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestelmä ja vastuut. *Hyvinvointialueet vastaavat sote-palvelujen ja pelastustoimen järjestämisestä*. <<https://stm.fi/hyvinvointialueet>> [Viitattu 17.2.2024.]

Valtiovarainministeriö. (2024). Vastuualueet. Hyvinvointialueet. *Hyvinvointialueiden tehtävät ja toiminta*. <<https://vm.fi/hyvinvointialueiden-tehtavat-ja-toiminta>> [Viitattu 17.2.2024.]

Vammaispalvelujen käsikirja. <<https://thl.fi/julkaisut/kasikirjat/vammaispalvelujen-kasikirja>> [Viitattu 17.2.2024.]

Vehmas, S. (2005). *Vammaisuus: johdatus historiaan, teoriaan ja etiikkaan*. Gaudeamus. s. 171-172.

Vienamo, E. (2020). *Outsider-taide ja yhdenvertainen ulkopuolisuus*. Taide-tutka

Liitteet

Liite 1: Kyselylomake erityistaidetoiminnassa toimiville työntekijöille

Taulukot

Taulukko 1: Ohjaajien asenteita liittyen erityis-etuliitteitä sisältäviin käsitteisiin tuetun taiteen alalla.

Taulukko 2: Taulukko aineistosta nousseista teemoista

Taulukko 3: Tuetussa taidetoiminnassa toimivien ohjaajien koulutustausta.

Liite 1: Kyselylomake erityistaidetoiminnassa toimiville työntekijöille

Kysely erityistaidetoiminnassa toimiville työntekijöille

B I U ☰ ✕

Tervetuloa vastaamaan kyselyyn!

Kuvataidekasvatuksen kandidaatin tutkielmani käsittelee erityistaidetoimintaa ja erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden sekä taiteilijoina pyrkivien tilannetta Suomessa. Kartoitan hyvin toimivia toimintamalleja ja kehittämistarpeita työntekijöiden näkökulmasta. Tutkielmassa nostan esille myös erityistaidetoimintaan liittyvää puhetapaa ja käsitteistöä sekä sen muutosta.

Kysely koostuu muutamasta strukturoidusta kysymyksestä ja välttämistä sekä neljästä avoimesta kysymyksestä. Vastaamiseen menee aikaa noin 15 min. Toivon erityisesti näkemyksiä tavoitteellisesta, ammattimaiseen taiteilijuuteen pyrkivästä taidetoiminnasta. Vastaukset saan anonymyminä. Vastausaikaa on maanantaihin 12.2.2024 asti.

Kiitos jo etukäteen ajankäytöstäsi ja arvokkaasta tiedostasi!

Yhteistyötoversein,

Paula Aarniala, kuvataidekasvatuksen opiskelija, Aalto-yliopisto

paula.aarniala@aalto.fi

Mikä on ammattinimikkeesi? *

- Ohjaaja tai kuvataideohjaaja tms.
- Kuvataideopettaja
- Työohjalmentaja, työvalmentaja, valmentaja tms.
- Esihenkilö
- Muu...

⋮

Mikä on koulutuksesi? *

Lyhyt vastausteksti

⋮

Kuinka kauan olet toiminut erityistaitteen alalla? *

- 0-3 v.
- 4-7 v.
- 8-11 v.
- Yli 11 v.

Arvioin, että asiakkaat ovat tyytyväisiä taidetoiminnan laatuun työpaikallani *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Erittäin tyytymätön Erittäin tyytyväinen

Olen tyytyväinen taidetoiminnan laatuun työpaikallani *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Erittäin tyytymätön Erittäin tyytyväinen

⋮

Tiedän, mitä tarkoitetaan taidestudio toimintamallilla. *

- Kyllä tiedän
- Olen kuullut asiasta
- En tiedä
- Muu...

Millaisena koet erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden aseman Suomessa? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Erittäin huonossa asemassa Erittäin hyvässä asemassa

⋮

Millaisiksi arvioit taidetoiminnan resurssoinnin työpaikallasi: osaaminen? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Pula resursseista Riittävät resurssit

Millaisiksi arvioit taidetoiminnan resurssoinnin työpaikallasi: koulutus? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Pula resursseista Riittävät resurssit

⋮

Millaisiksi arvioit taidetoiminnan resurssoinnin työpaikallasi: henkilökunnan määrä? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Pula resursseista Riittävät resurssit

Millaisiksi arvioit taidetoiminnan resurssoinnin työpaikallasi: materiaalit? *

1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

Pula resursseista Riittävät resurssit

⋮

Millaisia toimintamalleja ja työtapoja taidetoiminnassa käytetään työpaikallasi? *

Pitkä vastausteksti

⋮

Miten kehittäisit taidetoimintaa omalla työpaikallasi? Mitä haasteita koet toiminnassa tai sen järjestämisessä? *

Pitkä vastausteksti

TUETTU TAIDETOIMINTA SUOMESSA - KOHTI YHDENVERTAISTA TAIDETTA

...

Mitä haasteita näet erityistä tukea tarvitsevien taiteilijoiden asemassa (esim. näkyvyys, työskentelymahdollisuudet, verkostoituminen, opiskelumahdollisuudet, ansaintamahdollisuudet) Suomessa? *

Pitkä vastausteksti

Mitä ajatuksia sinussa herättää seuraavat käsitteet: erityistaide? *

	1	2	3	4	5	
Leimaava, ei käyttökelpoinen	☐	☐	☐	☐	☐	Positiivinen

...

Mitä ajatuksia herättää seuraavat käsitteet: erityistä tukea tarvitseva taiteilija? *

	1	2	3	4	5	
Leimaava, ei käyttökelpoinen	☐	☐	☐	☐	☐	Positiivinen

Mitä ajatuksia herättää seuraavat käsitteet: outsider-taide? *

	1	2	3	4	5	
Leimaava, ei käyttökelpoinen	☐	☐	☐	☐	☐	Positiivinen

...

Mitä ajatuksia herättää seuraavat käsitteet: taidestudio? *

	1	2	3	4	5	
Leimaava, ei käyttökelpoinen	☐	☐	☐	☐	☐	Positiivinen

...

Mitä ajatuksia herättää seuraavat käsitteet: erityistaidetoiminta? *

	1	2	3	4	5	
Leimaava, ei käyttökelpoinen	☐	☐	☐	☐	☐	Positiivinen

...

Tässä voit halutessasi perustella vastauksesi ja/tai tuoda esille omia ehdotuksiasi yllä mainittujen termien oheen.

Pitkä vastausteksti

Taulukko 1: Ohjaajien asenteita liittyen erityis-etuliitteitä sisältäviin käsitteisiin tuetun taiteen alalla.

Yläkategoriat		Yläkategoriat			
Ruohonjuuritaso: tuettu taideoiminta		Yhteiskunnallinen asema			
Alakategoriat		Alakategoriat			
Asiakaslähtöisyys ja yksilöllisyys	Ohjaajien koulutus ja osaaminen	Verkostotyö, verkostoitumisen ja näkyvyys	Mahdollisuudet ammattimaisuuteen taiteella	Taiteen arvostus	Taloudelliset haasteet
Pelkistyks		Pelkistyks			
<p>Taidestudiodien ohjaajilla on paljon asiakaslähtöisiä toimintatapoja käytössään.</p> <p>Asiakaslähtöinen ja ilmaista tukeva työtapaa vaatii yksilöllistä ohjausta.</p>	<p>Ohjaajille kaivataan lisäkoulutusta.</p> <p>Kaikkissa toimipaikoissa ei työskentele riittävästi taidealan ammattilaisia.</p>	<p>Verkostoitumisen koetaan olevan tärkeää taiteilijan uran kannalta</p> <p>Verkostoitumiseen kaivataan enemmän resursseja ja tukea.</p> <p>Näkyvyyden koetaan olevan tärkeää palvelun saannin ja ansaintamahdollisuuksien kannalta.</p> <p>Näkyvyyden saamiseen koetaan tarvittavan enemmän tukea.</p>	<p>Taidestudiodioimintaa on tarjolla maantieteellisesti epätasaisesti: tuettua taideoimintaa ei ole tarjolla kaikille</p> <p>Ansaintamahdollisuuksia on olemassa, mutta liian vähän</p> <p>Opiskelumahdollisuudet koetaan haastaviksi</p>	<p>Taiteen itsearvo tulisi tunnustaa taidestudiotuotinnassa</p>	<p>Väimäisäpalveluiden rakenne ei toimi tuettu taideoiminnan kannalta parhaalla mahdollisella tavalla</p> <p>Tuettu taideoiminnan ja tarvittavan tuen järjestämiseen ei saada riittävästi rahoitusta</p>
Alkuperäisilmaisut		Alkuperäisilmaisut			
<p>"Etenkin pidemmälle taiteellisessa työskentelyssäin ehtineen erityistä tukea tarvitsevan taiteilijan ohjaaminen vaatii herkkyyttä ja yksilöllistämistä, joka vaatii mahdollisuuksista kohdata yksilö rauhassa ja ajan kanssa."</p> <p>"Kannustaminen ja innostaminen koettelemaan uutta, omannäköisen jäljen löytämiseen yksilöllisesti."</p> <p>"[...] huomioitava eri taitteen lajit ja asiakkaiden tuen tarpeet, vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet."</p>	<p>"Lisäkulutusmahdollisuuksia lisää"</p> <p>"Henkilöitä joilla on taidealan koulutus ja/tai kokemusta ja osaamista tulisi siis olla enemmän toteuttamassa päiväkaista toimintaa, osaajat voisivat olla myös kiertäviä eli eri yksiköissä eri päivinä esim tanssi /kuvataide/teatteri-ilmaisu/sanataide/musiikki ryhmiä joita ohjaa alan ammattilaiset."</p> <p>"Jokaisessa päivätoimintaa tarjoavassa yksikössä tulisi olla taideilähtöistä toimintaa ohjaavia ammattilaisia huomioitava eri taitteen lajit ja asiakkaiden tuen tarpeet, vahvuudet ja kiinnostuksen kohteet."</p> <p>"Haasteena on että päiväkaista palveluita toteuttaa tällä hetkellä pääosin sotealan ammattilaiset"</p> <p>"Lisää koulutusta työntekeijälle työantajan toimesta."</p> <p>"Henkilökuntaa tulisi olla lisää taiteilijoiden lisäkoulutukseen ja näytelyiden koordinoitinnin."</p>	<p>"Taiteilijoiden sidosryhmät eivät ole aina ajantasalla taiteilijoiden mahdollisuuksista näkyä, kuuluu ja osallistua."</p> <p>"Verkostoituminen tulisi olla helpompaa"</p> <p>"[...] olemme hyvin verkostoituneet ja meidän kautamme taiteilijoilla on hyvät mahdollisuudet, kaikilla ei ole asiaa yhtä hyvin kuin meidän asiakkaillemme"</p> <p>"[...]verkostoituminen vaatii resursseja"</p> <p>"[...] tarvitaan enemmän näkyvyyttä, verkostoitumista"</p> <p>"Verkostoituminen ja näkyvyys pitkälti ohjaajien varassa."</p>	<p>"Mahdollisuudet opiskella, harrastaa ja tehdä tuettu ammattilaisena taiderata ovat hyvin erilaiset riippuen henkilön asuinpaikkakunnan tarjonnasta."</p> <p>"Taidestudiot ovat jakaantuneet maantieteellisesti epätasaisesti."</p> <p>"Taideilähtöisen toiminnan tarjoaminen sosiaalipalveluissa tulisi olla vakio osa palveluja joihin kaikkien hakkeiden on mahdollista osallistua."</p> <p>"Ansaintamahdollisuus on mahdollista mikäli saamme Sote rakentamis juuritetun taideoimintakeskuksen."</p> <p>"Ansaintamahdollisuudet ovat parantuneet, mutta silti keskittyneet liian vain muutamille."</p> <p>"Erilaisia työtiliä tulisi olla enemmän toiston myynnin ja esillepanon mahdollistamiseksi."</p> <p>"ei ole riittävästi tarjolla jatkoopainkoja opiskelun tai muun tuettu toiminnan parissa, jossa he voisivat omistautua taiteellisen työhön ja ammatilliseen kehittymiseen taiteilijana."</p> <p>"opiskelumahdollisuuksia ei juurikaan ole"</p> <p>"[...] erityistätoimintaa on jäänyt ilman resursseja vapaatoiminnan varaan."</p>	<p>"Taiteen arvo ja erityislaatu tulisi tunnustaa paremmin jokaisessa taideoimintatapahtumassa ja palveluissa." Minulla on kokemusta sekä työtyhteisöstä, jossa näin oli, että työtyhteisöstä, jossa taideoiminnan yhtään syvällisempää merkitystä piti toistuvasti todistaa."</p> <p>"Taidetta ammatin ei tarjota vakavasti otettavana vaihtoehdokin kovinkaan monelle."</p>	<p>"Haasteena ovat taloudelliset haasteet, säästö- ja teollisuus-paineet"</p> <p>"Emme saa rahoitusta vaikka olemme hakeneet rahoitusta jo vuodesta 2009 saakka"</p> <p>"Taideoiminta on sisällöllään aina sitä ohjaajien henkilöiden näköistä ja pelaa heidän painotuksiaan työssä. Itseäni kiinnostaa eniten tuettu taideoiminta puutteista tehtäviä yksilöllisesti suunniteltu tuettu taiteilijan uran tukeminen. Tämä on usein tiettyä ristipainassa kun toiminta tapahtuu kuntien maksamana ryhmämuotoisena päivätoimintana."</p> <p>"Taloudellinen tuki osallistumiselle on tärkeää kunta- ja valtiotasolla."</p> <p>"Tarvittavan tuen rahoitus [on haaste]"</p>

Taulukko 2: Taulukko aineistosta nousseista teemoista

Käyttökelpoisia, perustelu:	Riippuu kontekstista, perustelu:	Tulitteille ei tarvitse, perustelu:
<p>"Erityistaide [...] kertoo taiteesta jossa taiteilijalla on mahdollisesti jokin tuen tarve, millä mahdollistetaan hänen osallisuus taiteeseen"</p>	<p>"Osa termeistä on erittäin käyttökelpoisia kun puhutaan rakenteista jossa toimitaan."</p>	<p>"Taide on taidetta, ei tarvitse olla "erityistaidetta"</p>
<p>"Termit mielestäni hyviä. [...] mielestäni on yhä hyvä korostaa taiteilijoiden erityisyyttä joissain yhteyksissä, me taidevalmentajat teemme yhä todella paljon työtä heidän puolestaan [...] joten eivät pystyisi toimimaan taiteilijoina ilman erityistä tukea."</p>	<p>"Termien positiivisuus riippuu mielestäni monessa tapauksessa täysin kontekstista ja termin käyttäjän roolista. [...] Koen tärkeäksi tässäkin, että esimerkiksi vammaisuus nostetaan taiteesta kirjoittaessa ja puhuttaessa taidemaailmassa esiin ainoastaan jos taiteilija itse haluaa niin tehdä. [...] Tärkeintä on se, että muut eivät määrittele taiteen tekemisessään tukea eri syistä tarvitsevaa taiteilijaa. Vain näin voimme edetä kohti aidon tasavertaista taidemaailmaa."</p>	<p>"Henkilöt joiden taiteen tekemistä mahdollistan ovat sitä mieltä että he ovat taiteilijoita."</p>
	<p>"Henkilökohtaisesti käytän tarkentavia selvennettiä vain kun se on tarpeellista, muuten voidaan käyttää yleistä taidealan termistöä."</p>	

Taulukko 3: Tuetussa taidetoiminnassa työskentelevien koulutustausta.

